

**«Η Ιστορία μας
1840 - 1922»**

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αναπαραγωγή, ολική, μερική ή περιληπτική, ή η απόδοση κατά παράφραση ή διασκευή του περιεχομένου του βιβλίου με οποιονδήποτε τρόπο, μηχανικό, ηλεκτρονικό, φωτοτυπικό, ηχογράφησης ή άλλο, χωρίς προηγούμενη γραπτή άδεια του εκδότη.

Νόμος 2121/1993 και κανόνες του Διεθνούς Δικαίου που ισχύουν στην Ελλάδα.

Σε περίπτωση που θέλετε να χρησιμοποιήσετε κάποιο τμήμα του συγγράμματος παρακαλούμε επικοινωνήστε με τον εκδότη. Η μη εξουσιοδοτημένη χρήση τμήματος του παρόντος διώκεται ποινικά.

© Εκδόσεις ΕΜΒΡΥΟ, 2019

ISBN 978-960-8002-89-0

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΜΒΡΥΟ

Ιερά Οδός 286, 122 43 Αιγάλεω

Τηλ./Φαξ: 210-5315012

E-mail: info@embryopub.gr

[http://: www.embryopub.gr](http://www.embryopub.gr)

[Facebook.com/EmbryoPublications](https://www.facebook.com/EmbryoPublications)

Twitter: [@EmbryoBooks](https://twitter.com/EmbryoBooks)

Μιχάλης Παν. Δελησάββας

«Η Ιστορία μας 1840 - 1922»

*(Το τελευταίο μέρος της Ιστορίας της Μάκρης και του Λιβισίου
Λυκίας Μικράς Ασίας στη Μικρασιατική γη.)*

Επιμέλεια: Εταιρεία Ιστορικών Ερευνών «ΛΥΚΙΑ»

2019

Ευχαριστίες

Στη Χαρά Γιακουμάκη για την ανακάλυψη και ενημέρωση
Στην Ι. Μονή Παναγίας Τσαμπίκας για τη διάσωση-συντήρηση

Στην Άννα Γρηγοριάδου για τη βοήθεια

Στην Εφορεία Αρχαιοτήτων Δωδεκανήσου και ιδιαιτέρως την
Προϊσταμένη Κυρία Μιχαηλίδου για την ευγενική της άδεια

Στο Σεβασμιότατο Μητροπολίτη Ρόδου Κύριο Κύριο Κύριλο για την
ευγενική Του άδεια

Στους Χορηγούς μας για την ευγενή τους στήριξη

ΜΕΓΑΣ ΧΟΡΗΓΟΣ

Γιάννης Νικ. Παπαπολίτης

ΧΟΡΗΓΟΙ

Βασίλης Μουσαίος, Στέλιος Γεωρ. Βασιλειάδης,
Ιωσήφ και Ελισσάβετ Χαριτωνίδη, Οικ. Ι. Νικάνδρου - Νέα Μάκρη,
Οικ. Αγαπητού - Αιγάλεω

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

(Αντί Αφιέρωσης...)

Τάσο μου,

Αυτή «Η Ιστορία μας 1840-1922» θέλω να είναι η έκπληξη στο 2^ο (δοξασμένο μας) Αντάμωμα. Σε «ευχώ» και σε «ευλογώ» «αγαπημένε μου μαθητή».

Μιχ. Π. Δελησάββας

21.05.2019

Μιχάλη μου,

Η επιθυμία σου είναι ηθική επιταγή. Η αγάπη, η φιλία και η προσφορά σου είναι ανεκτίμητες. Σε ευχαριστούμε για όλα όσα έχεις κάνει και για το εξαιρετικό βιβλίο που μας χάρισες «αγαπημένε μας Δάσκαλε».

Τάσος Φ. Κακλαμάνης

27.05.2019

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Α΄ Μέρος: Η Διοίκηση της Κοινότητας, Δημογεροντία και Εφοροδημογεροντία, Μουχτάρηδες [Προεστοί], Έφοροι και Δημογέροντες, Δημαρχία και Δήμαρχοι Μάκρης και Λιβισίου, Παιδεία και Εμπόριο, Σχολεία, Δάσκαλοι, Ιερείς, Επιστήμονες, Αγωνιστές, Μάρτυρες και Ευεργέτες.

Β΄ Μέρος: «Η Ιστορία μας», χρονολογικά, Πρόσωπα και Συμβάντα, Διώξεις, Εξορίες και Γεγονότα από το 1840 ως το 1922.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η «συγγραφή» αυτού του μέρους της Ιστορίας μας, από το 1840 ως το 1922, της Μάκρης και του Λιβισίου, της πατρίδας των προγόνων μας, θεωρήθηκε από μέρος μου σαν ένα επιβεβλημένο καθήκον προς τους νεότερους, τώρα μάλιστα που έχουμε στα χέρια μας το σύγγραμμα «*Άρχαία και Σύγχρονος Λυκία*» [2018], του σοφού Δάσκαλου της Πατρίδας μας Σάββα Πασχαλίδη. Ένα σύγγραμμα που θα πρέπει μαζί με το «*Μάκρη και Λυβήσι*» του Κων/νου Λαμέρα, να τα έχουμε μαζί με τα πιο ιερά κειμήλια που έχουμε από τους προγόνους μας. Γιατί κάθισα να γράψω αυτό το μέρος της Ιστορίας μας, το πιο λαμπρό, αλλά και το πιο τραγικό; Είναι ο λόγος ή και οι λόγοι για τους οποίους κάθισαν και έγραψαν όλοι οι πιο μπροστά από μένα. Για να ρίξω μια δεσμίδα από φως στη θύμηση και να βάλω ένα πετραδάκι ενάντια στη λησμονιά. Για τα τόσα που έγιναν σε μόλις 3/4 αιώνας [από 1840 - ως το 1922]: Για να ξαναθυμίσω σε μια σύντομη και περιεκτική επιτομή, όπως αυτή της «Ιστορίας μας», όλα εκείνα και όλους εκείνους που θαυμάζουμε, για τους οποίους περηφανευόμαστε και είναι οι προπάτορες και οι πρόγονοί μας. Τους δασκάλους, τα σχολεία, την παιδεία, τους ιερείς, τους επιστήμονες, τους ευεργέτες. Για να ξαναπώ κι εγώ με τη σειρά μου, σαν απόγονος πια, με όσο απλά μέσα μπορώ, τώρα που γνωρίζω ακόμα πιο πολλά, για την πρωτοφανή άνθιση της παιδείας, αλλά και της έξαρσης του ανθρώπινου μεγαλείου δια της παιδείας, με τους δασκάλους, τους επιστήμονες και τους ευεργέτες, για το φαινόμενο της Κοινωνικής Προσφοράς και της πρωτοφανούς Αλληλεγγύης,

που άνθισε επίσης, και έδωσε καρπούς σ' εκείνο το μικρό κομμάτι του ελληνισμού, στο ΝΔ άκρο της Μικρασιατικής γης. Έγραψα και πήρα την ευθύνη, για να πω και να υποστηρίξω με τις μικρές μου τις δυνάμεις, ότι όλα αυτά ήταν αληθινά. Αλλά και για ένα ακόμα λόγο, ίσως τον κυριότερο, για να πω στους νεότερους και τους επερχομένους, πως πρέπει να τα ξέρουμε όλα αυτά και να τα κρατάμε, γιατί όλα αυτά είναι ο θησαυρός μας και οι ρίζες μας. Ένας άλλος λόγος που με έκανε να γράψω την «*Ιστορία μας 1840-1922*» και να κάνω αυτή την ιστορική αναδίφηση, ήταν τα πολλά ερωτηματικά, που μου δημιουργήθηκαν διαβάζοντας με πολλή προσοχή το «*Αρχαία και Σύγχρονος Λυκία*». Όπου γράφονται πολλά, πολύτιμα και αποκαλυπτικά, ακόμα και πέραν αυτών του Κων/νου Λαμέρα, αλλά που ο αναγνώστης, ο απόγονος και ο φίλος της πατρίδας μας, θάθελε να μάθει περαιτέρω και να διευκρινίσει. Ένας από αυτούς βρέθηκα να είμαι και εγώ, που με πολύ σεβασμό, αγάπη και βέβαια δουλειά πολλή, προσπάθησα να δώσω εξηγήσεις, να συγκεράσω απόψεις, και να φωτίσω αυτή τη θαυμάσια, όσο και τραγική εποχή της Ιστορίας της πατρίδας των προγόνων μας. Και βέβαια πολλά ερωτηματικά και πάλι θα μείνουν αναπάντητα, αλλά οι νεότεροι θα έχουν ένα οδηγό προς αυτή την κατεύθυνση, που ελπίζω να είναι αυτή η σύντομη επιτομή μου, «*Η Ιστορία μας 1840 - 1922*».

Μιχ. Π. Δελησάββας
20 / 5 / 2019

Α' Μέρος

Η Διοίκηση της Κοινότητας Μάκρης - Λιβισίου Δημογεροντία, Εμπόριο και Παιδεία, Δάσκαλοι και Σχολεία, Πρόσωπα, Επιστήμονες, Αγωνιστές, Μάρτυρες, και Ευεργέτες.

Η Μάκρη μέχρι το 1840-1850 ήταν ένα μικρό και ασήμαντο λιμάνι στα ΝΔ παράλια της Μ. Ασίας, 35 ναυτική μίλια από τη Ρόδο, και στο βάθος του Κόλπου της Μάκρης, ή Κόλπου του Γλαύκου. Το Λιβίσι ήταν ένα ορεινό χωριό, μια κωμόπολη χτισμένη σε οροπέδιο γύρω από ένα γκρεμισμένο βυζαντινό Κάστρο, στις υπώρειες του όρους Κράγου, 8-9 χιλιόμετρα ΝΑ της Μάκρης. Προφυλαγμένο το Λιβίσι από τη θάλασσα, από τους πειρατές, που σ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας του ήταν ο φόβος των κατοίκων του, και προστατευμένο μέσα στους λόφους του, ήταν το ιδανικό καταφύγιο για τους ίδιους, αλλά και για πολλούς άλλους, που κατέφευγαν εκεί, και από τη Μικρά Ασία και από την κυρίως Ελλάδα και από τα νησιά, που είτε φυγοδικούσαν, είτε διώκονταν. Έτσι έχουμε μεταναστεύσεις ατόμων και οικογενειών προς το Λιβίσι, από την Αρμενία και τον Πόντο, από το Μοριά, με την επιδρομή των Τουρκαλβανών στα Ορλωφικά, από την Ήπειρο, αλλά και από τα νησιά, τα Δωδεκάνησα [Σύμη, Καστελόριζο] και τη Ρόδο, ακόμα και από την Κούλουρη [Σαλαμίνα], και βέβαια από και προς την Κύπρο. Η Μάκρη μέχρι

το 1840-1850 είναι ένα ασήμαντο λιμάνι. Έχει όμως τελωνείο, και αποθήκες στην προκουμαία, και μια στοιχειώδη κίνηση στο λιμάνι της. Έχει επίσης υποπροξενεία, τουλάχιστον ένα γαλλικό, όπως μας πληροφορούν οι περιηγητές, που είναι ένα σοβαρό στοιχείο, και δείχνει ότι υπάρχει τουλάχιστον ένα εμπορικό ενδιαφέρον για την περιοχή. Από το 1850 και πέρα όμως η εξέλιξή της είναι ραγδαία. Για λόγους που δεν μας εξηγούν οι αναφορές μας, γίνεται αθρόα μετακίνηση - μετακόμιση, όχι μετοίκηση- από το Λιβίσι στη Μάκρη. Και όχι μόνο, αλλά σε μικρότερη κλίμακα μετοίκηση επίσης προς το λιμάνι και τη Μάκρη, παρατηρείται και από τις γύρω περιοχές και τα Δωδεκάνησα, Σύμη Καστελόριζο, Ρόδο, κ.ά.

Μετά από μεγάλη πυρκαγιά, το 1875 η Μάκρη χτίζεται με καλό ρυμοτομικό σχέδιο και πολλοί Λιβισιανοί κατεβαίνουν για να χτίσουν τα σπίτια και τα μαγαζιά τους εκεί, όπως και άλλοι Έλληνες από τα Δωδεκάνησα κυρίως, που αφομοιώνονται γρήγορα με τους Λιβισιανούς. Έτσι η Μάκρη σε πολύ λίγο χρονικό διάστημα γίνεται το μοναδικό λιμάνι της ενδοχώρας με εξαγωγές δημητριακών, και σιτηρών, χαρουπιών, βαλανιδιών, σησαμιού, τυροκομικών και αγροτικών προϊόντων, κάρβουνου, ζώων, ξυλείας, και ορυκτών [από τα ορυχεία του Νικόλα Χατζη-Νικόλα, από το Κουτζέκι] κ.ά. Η προκουμαία του λιμανιού ονομαζόταν «Κορδόνι», ήταν πλακόστρωτη και είχε γύρω αποθήκες. Η πόλη είχε ρυμοτομία, οικήματα δημόσια, σχολεία, βιβλιοθήκη, λουτρά χαμάμ, εκκλησίες, και οικήματα ιδιωτικά, δώροφα και τριώροφα, με κεραμοσκεπές τα περισσότερα. Είχε επίσης αγορά και τελωνείο, όπως και 3μελές Πρωτοδικείο-Ειρηνοδικείο, Πταισματοδικείο και φυλακές.

Διοίκηση

Διοικητικά η Μάκρη ήταν καϊμακλίκι [υποδιοίκηση] και πρωτεύουσα του Πεσ-Καζέ, των πέντε επαρχιών. Πριν από το 1922 οι κάτοικοί της ήταν περίπου 5.300. Έλληνες 3.000, Τούρκοι 1.800, Εβραίοι 500, οι άλλοι ήταν Αρμένηδες, Γύφτοι και Κούρδοι [Καλ.

Μουσαίου-Μπουγιούκου [«Παραμύθια» 1976 και Νικ. Εμμ. Καραγεωργίου «Μάκρη και Λιβίσι» 1986], ενώ κατ' άλλους και πάντοτε από προφορικές μαρτυρίες, η Μάκρη το 1922 είχε πληθυσμό 8.500 κατοίκων από τους οποίους 3.500 ήταν Έλληνες χριστιανοί, 3.000 Τούρκοι, 500 Εβραίοι κ.ά.

Ιστορία

Για τη Μάκρη και το Λιβίσι και για την ιστορία αυτών των δυο πόλεων, όλα αυτά τα χρόνια και τους αιώνες που πέρασαν από πάνω τους, ρωμαιοκρατία, βυζάντιο, τουρκοκρατία, έχουμε ένα παράξενο, όσο και χαρακτηριστικό ιστορικό κενό. Τίποτα δεν δηλώνει την παρουσία τους, ενώ γύρω τους και σε όλη τη Μικρά Ασία γίνονται πολλά και σπουδαία, ο Παύλος και οι περιοδεΐες του, ο χριστιανισμός που γίνεται ορθοδοξία, οι αιρέσεις, οι διώξεις και οι εξορίες των χριστιανών, οι τρεις ιεράρχες και Καππαδόκες, οι Σελτζούκοι Τούρκοι του Ικονίου, και το Μαντζικέρτ, το βυζαντινό Θέμα της Κιλικίας ή Μικράς Αρμενίας με τον Ισαάκιο Κομνηνό, μετέπειτα «βασίλιά» της Κύπρου, οι σταυροφορίες, αφήνουν τη Λυκία και ιδιαίτερα το Λιβίσι και τη Μάκρη στο περιθώριο της Ιστορίας. Μονάχα μερικά πατριαρχικά έγγραφα εδώ κι εκεί, όπου μνημονεύονται οι δυο πόλεις με την ευκαιρία κάποιων περιστατικών, σχετικών με ιερείς και γεγονότα.

Ως προς την ευρύτερη περιοχή και συγκεκριμένα την πρωτεύουσα της Λυκίας Ξάνθο, ιστορικά, έχουμε την αναφορά του Πλούταρχου, στο ολοκαύτωμα των Ξανθίων επί Βρούτου, καθώς και την αναφορά του Μιχαήλ Ακομινάτου, για τους Σαρακηνούς, που έχουν κάνει τη Λυκία και τα παράλια της ορμητήριο, και φωλεά τους. Φωτεινό παράθυρο βέβαια, ο Άγιος Νικόλαος από τα Πάταρα και τα Μύρα της Λυκίας, πόλεις της Λυκίας λίγο πιο κάτω από το Λιβίσι, με τη συμμετοχή του Αγίου στην Α΄ Οικουμενική Σύνοδο του 325 μ.Χ. στη Νίκαια της Βυθηνίας υπό τον Μέγα Κωνσταντίνο. Από την αρχαιότητα ως τους χριστιανικούς αιώνες, μονάχα ονόματα

μεμονωμένα και εξαιρέσεις προσωπικές, δασκάλων, φιλοσόφων, ρητόρων, νομικών, ποιητών, ιερωμένων, διασώζει από τη λήθη ο σοφός δάσκαλος Σάββας Πασχαλίδης στο πολύτιμο σύγγραμμά του «*Άρχαία και Σύγχρονος Λυκία*» εκδ. 2018, που αποκτήσαμε πρόσφατα. Κι ενώ η Μ. Ασία όλα αυτά τα χρόνια είναι στην ουσία η κοιτίδα του ελληνισμού, και μετά από αυτούς, η κοιτίδα επίσης της ορθοδοξίας, που στην ουσία στη Μ. Ασία διαμορφώθηκε, με το «Σύμβολο της Πίστεως», τις Συνόδους και τους ιεράρχες της, η Λυκία φαίνεται να ερημώνει. Έτσι, από τις 70 τόσες πόλεις της Λυκίας, του «Λυκιακού Κοινού» κάποτε, το 1922 δεν υπήρχαν παρά ελάχιστες, τα Πάταρα, τα Μύρα, ο Φοίνικας, σαν πόλεις ελληνικές. Ακόμα ούτε και η άλλοτε πρωτεύουσά της η Ξάνθος, παρά μονάχα οι δυο αυτές πόλεις, η Μάκρη και το Λιβίσι!... Έτσι μέχρι το 1850, έχουμε ελάχιστες μαρτυρίες για τη ζωή και την ιστορία τους, κι αυτές κάποιων περιηγητών [Κ. Φέλλουος κ.ά.], και κάποιων υποπροξένων Γάλλων κ.ά.

Η Νεότερη Ιστορία μας

Η νεότερη Ιστορία του Λιβισιού και της Μάκρης συμπίπτει με την έλευση του Μιχαήλ. Μουσαίου ως δασκάλου στην πατρίδα του το 1848. Τη χρονιά αυτή ο Μ. Μουσαίος είναι πια 19-20 χρονών [γεν. 1829 στο Λιβίσι] και έχει ήδη ολοκληρώσει ένα πλήρη κύκλο εξέλιξης και σπουδών, που έχουν γίνει με την εξής σειρά: Από το Λιβίσι, πάει για σπουδές στη Ρόδο. Και μετά τη θητεία του κοντά στο άγιο μητροπολίτη Παρθένιο Πισιδίας στην Αττάλεια, βρίσκεται στην Αθήνα υπό την προστασία του Καθηγ. Μητσόπουλου, που τον έχει ονομάσει «Μουσαίο» για τις γνώσεις και την ευφυία του. Μετά την Αθήνα έρχεται πάλι στο Λιβίσι, όπου αναλαμβάνει υπηρεσία με μεγάλη όρεξη και νέες ιδέες. Έχει πρόγραμμα στο νου του την αλληλοδιδασκτική μέθοδο, που είναι η εκπαιδευτική μέθοδος της εποχής για την στοιχειώδη εκπαίδευση, και βέβαια μια βελτίωση της μεθόδου του παλιού δάσκαλου του Λιβισιού, του Παυλίνου Ιωαννίδη,

του επίσης σπουδαίου δάσκαλου του Λιβισιού, που δίδασκε προ του Μ. Μουσαίου.

Η πορεία της Μάκρης κυρίως τώρα πια, σαν πόλης και σαν λιμανιού, αλλά και του Λιβισιού, είναι ανοδική. Μετά την πυρκαγιά του 1875 η Μάκρη χτίζεται με ρυμοτομικό σχέδιο, πολλοί Λιβισιανοί κατεβαίνουν από το Λιβίσι και χτίζουν σπίτια και εργαστήρια στη Μάκρη. Έτσι ένα μεγάλο μέρος των Λιβισιανών είναι και Μακρηνοί, έχουν σπίτια εργαστήρια και επαγγελματική στέγη και στη Μάκρη. Τόσο που ο Σάββας Πασχαλίδης να γράφει ότι η Μάκρη να θεωρείται ως η «Τέταρτη Γειτονιά τους Λιβισιού» [Σημ. Το Λιβίσι είχε 3 Γειτονιές]... Αντίστοιχα στο λιμάνι η κίνηση των πλοίων είναι πυκνή και το εμπόριο και οι μεταφορές δια θαλάσσης ανθούν. Οι ΜακρηνοΛιβισιανοί δεν είχαν καμιά παράδοση στη ναυτική τέχνη, τις ανάγκες τους ως προς τη θάλασσα και τις μεταφορές τις αναλαμβάνουν έμπειροι ναυτικοί από τη Σύμη και το Καστελόριζο. Οι ΜακρηνοΛιβισιανοί, από μακριά παράδοση έμποροι, με όλα αυτά βρίσκουν ευκαιρίες για πλουτισμό και ευημερία και πολλές φορές οι πιο δραστήριοι από αυτούς επεκτείνουν τις επιχειρήσεις τους και στη Σμύρνη [Βασίλειος Βασιλειάδης κ.ά]. Άλλα επαγγέλματα που ανθούν στο Λιβίσι και στη Μάκρη, είναι των υποδηματοποιών [ταμπάκηδων ή γεμενετζήδων], των σιδηρουργών [τεμερτζήδων], των ξυλέμπορων, των κτηνοτρόφων, των γανωτζήδων κ.ά.

Ένα άλλο σπουδαίο γεγονός που ευνοούσε αυτή την εξέλιξη του εμπορίου και της οικονομικής ευημερίας, κατά την άποψή μας, είναι η ονομαστή συνθήκη του Αγίου Στεφάνου του 1878. Σύμφωνα με αυτή τη συνθήκη, που έγινε μετά τον νικηφόρο για τους Ρώσους έναντι της Τουρκίας πόλεμο, αναγνωρίζονταν δικαιώματα και πρόνομια στους χριστιανούς μέσα στη οθωμανική αυτοκρατορία.

Βάσει αυτής της συνθήκης λύνονταν πολλά από τα προβλήματα των χριστιανών της Μ. Ασίας και βέβαια της περιοχής Μάκρης και Λιβισιού, ιδιαίτερα σε ζητήματα διακίνησης κεφαλαίων, αύξησης της επιχειρηματικότητας και τόνωσης του εμπορίου.

Στη Μάκρη και στο Λιβίσι, εκτός του εμπορίου αυτή την εποχή, σε αυτή τη φάση της ιστορίας τους, έχουμε και μια άλλη ιδιαιτερότητα και ένα άλλο φωτεινό φαινόμενο εντελώς εξαιρετικό και αξιοσημείωτο. Και αυτό είναι η άνθιση της παιδείας, που ήταν μια πραγματική έκρηξη, που πραγματοποιείται με το χτίσιμο και τη λειτουργία σχολείων, παρθεναγωγείων και αρρεναγωγείων και στις δυο πόλεις, με βιβλιοθήκες και αναγνωστήρια, δασκάλους και επιστήμονες, και υποτρόφους, έξοχους ιερείς φωτισμένους και πατριώτες, αλλά και από μια σειρά ευεργέτες της Κοινότητας. Το εμπόριο και τα επαγγέλματα έφεραν τον πλούτο, και αυτός την ευημερία και την πρόοδο. Η συνθήκη του Αγίου Στεφάνου, και οι ιστορικές συγκυρίες συνέβαλαν επίσης. Αλλά είναι μονάχα αυτά, για το φαινόμενο της άνθισης της παιδείας που παρατηρήθηκε εκεί; Πιστεύω ότι για την άνθιση εμπορίου, του πλούτου και της ευημερίας, κίνητρο και αιτίες είναι οι συνθήκες. Αλλά πιο μπροστά από όλα αυτά, και προπαντός για την παιδεία, είναι η συμβολή και το παράδειγμα ενός μεγάλου πατριώτη και δασκάλου. Του Δάσκαλου Μιχαήλ Μουσαίου, που αφύπνισε, που έδωσε το παράδειγμα, και που με τους λόγους, με τα έργα του και τη ζωή του, και προπαντός με το παράδειγμά του, έδειξε το δρόμο και την αξία της παιδείας στους πατριώτες του.

Η Δημογεροντία

Στους δασκάλους, τους επιστήμονες και στους ευεργέτες ασφαλώς στηρίχτηκε το οικοδόμημα της Κοινότητας. Εκείνο όμως που θα πρέπει να επισημανθεί ακόμα και πιο μπροστά από αυτούς, είναι η Δημογεροντία και ο τρόπος αυτοδιοίκησης των δυο αυτών δίδυμων Κοινοτήτων, του Λιβισιού και της Μάκρης. Γιατί αυτό ήταν το πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύχθηκε και έλαβε χώρα αυτό το φαινόμενο, της πολιτιστικής άνθισης και της παιδείας στο Λιβίσι και στη Μάκρη, μιας χριστιανικής μικρής και φτωχής στην ουσία Κοινότητας, στην εσχατιά του ΝΔ άκρου της Μ. Ασίας. Μέχρι τώρα έχουμε μάθει να στεκόμαστε υποψιασμένοι και επιφυλακτικοί μπροστά στον όρο Δημογέροντες [δηλ. κοτσαμπάσηδες] και Δημογεροντία,

στον τρόπο δηλαδή αυτοδιοίκησης των χριστιανικών Κοινοτήτων σε όλη τη διάρκεια της τουρκοκρατίας, είτε στην κύρια Ελλάδα, είτε στη Μ. Ασία, με τους κοτζαμπάσηδες και τη σχέση τους με την οθωμανική εξουσία. Φαίνεται λοιπόν ότι με τη Δημογεροντία της Μάκρης και του Λιβισιού, αυτός ο τρόπος αυτοδιοίκησης δεν είχε αυτά τα χαρακτηριστικά, άλλα εντελώς τα αντίθετα. Γιατί σε όλη τη διαδρομή της ύπαρξής της, η Δημογεροντία αυτή λειτούργησε με τον καλύτερο τρόπο υπέρ των πολλών και υπέρ του λαού. Με σύνεση και πνεύμα δικαιοσύνης, αλληλοβοήθειας και αλληλεγγύης, ασπίδα και τείχος «απροσμάχητον», απέναντι στις αυθαιρεσίες της τούρκικης εξουσίας.

Ο θεσμός της Δημογεροντίας υπήρχε στο Λιβίσι και στη Μάκρη, όπως και σε όλες τις χριστιανικές Κοινότητες της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Υπήρχε επίσης και Κανονισμός λειτουργίας της, στην Κοινότητα μάλιστα Λιβισιού ονομαζόταν «Πλάκα» κι αυτός κατ' αρχήν ήταν ο Φορολογικός κώδικας της Δημογεροντίας. Τον Κανονισμό αυτό, την «Πλάκα», ήρθε να συμπληρώσει και να βελτιώσει υπέρ των πατριωτών του ο Βασίλειος Ιωάννη Σαράφης, όταν μετά τις σπουδές του στο Παν/μιο της Αθήνας και στο Παρίσι, επέστρεψε το 1883 γιατρός στην πατρίδα του. [Ας μην ξεχνάμε ότι η συνθήκη του Αγίου Στεφάνου του 1878, έδινε στις χριστιανικές Κοινότητες αυτό το περιθώριο και τη δυνατότητα]. Ο Βασίλειος Σαράφης, που κατά τον Κων/νο Λαμέρα ο λαός τον αποκαλούσε «ο Μεγάλος Γιατρός» [«Μάκρη και Λυβήσι» 1964], ήταν ανηψιός του Μιχαήλ Μουσαίου και στάθηκε σε όλη τη ζωή του [πέθανε το 1911] πρωτοπόρος και το δεξί χέρι του Δάσκαλου στην οργάνωση της Κοινότητας.

Δεν γνωρίζουμε ακριβώς πώς γινόταν η εκλογή των μελών της Δημογεροντίας, τον αριθμό των μελών, ανά πόσα χρόνια, το χρόνο της θητείας τους δηλαδή και άλλα πολλά, γιατί οι πληροφορίες είναι ασαφείς και αντιφατικές ανάμεσα στις πηγές που έχουμε [Κων/νος Λαμέρας, Σάββας Πασχαλίδης, Νικόλαος Εμμ. Καραγεωργίου κ.ά.]. Ξέρουμε όμως πολύ καλά τις δικαιοδοσίες που είχε, και πώς

η Δημογεροντία τις εφήρμοσε και τις υλοποίησε για το καλό των μελών της Κοινότητας, προστατεύοντάς τους από την τουρκική αυθαιρεσία.

Τα θεσμικά όργανα της Διοίκησης

Μουχτάρηδες

Οι Μουχτάρηδες [Προεστοί] ήταν οι σύνδεσμοι της κυβέρνησης και των πολιτών σύμφωνα με όλους τους συγγραφείς. Τους Προεστούς τους εξέλεγαν «οι κτηματίαι εκάστης ενορίας», όπως γράφει ο Σάββας Πασχαλίδης [σελ. 241]. Και ήταν ένας ο Προεστός και στη Μάκρη και στο Λιβίσι, ή ήταν δυο οι Προεστοί, ένας στο Λιβίσι και ένας άλλος στη Μάκρη; Για πόσον καιρό είχαν αυτό το αξίωμα οι Προεστοί, για πόσα χρόνια εκλέγονταν δηλαδή; Ο Νικ. Εμμ. Καραγεωργίου στο «Μάκρη και Λιβίσι» σελ. 17 γράφει ότι: «Οι Λιβισιανοί κάθε τρία χρόνια εξέλεγαν ένα Προεστό, ο οποίος κρατούσε τα ληξιαρχικά βιβλία» με την προσθήκη παρακάτω, πως: «Μετά το 1914 ο Προεστός διωρίζετο από τους Τούρκους ως ενδειγμένος»... Ο ίδιος εντοπίζει τις αρμοδιότητες του Προεστού στα ληξιαρχικά καθήκοντα, αλλά φαίνεται ότι οι αρμοδιότητές του κατά τον Σ. Πασχαλίδη, ήταν και άλλες και μάλιστα πολλές, με κυριότερη την τήρηση της τάξης, αλλά και της κατανομής και της είσπραξης των φόρων. Τώρα, ποιοι ήταν αυτοί «οι κτηματίαι εκάστης ενορίας», οι εκλέκτορες δηλαδή των Προεστών, που γράφει ο Δάσκαλος, είναι άγνωστο να πούμε.

Μπορούμε όμως να υποθέσουμε. Δεν είναι παράξενο, ούτε υπερβολή να πούμε πως αυτή η πράγματι θαυμαστή αυτοδιοίκηση της Κοινότητας Λιβισίου και Μάκρης με τη μορφή της Δημογεροντίας, ήταν μια περιορισμένη αυτοδιοίκηση υποδούλων χριστιανών μέσα σ'ένα κυρίαρχο μουσουλμανικό κράτος. Οι «κτηματίαι» που αναφέρει ο Σ. Πασχαλίδης, ήταν οι πιο πλούσιοι από τα μέλη της Κοινότητας. Γιατί η διάρθρωση και η ιεραρχία της Κοινότητας, ήταν με αυτό τον τρόπο χτισμένη, ο καθένας, μάλλον η κάθε οικογένεια, είχε

τη θέση της στο κοινωνικό οικοδόμημα, με βάση την οικονομική της κατάσταση.

Η Δημογεροντία και η Εφοροδημογεροντία

Ο θεσμός της Δημογεροντίας ήταν πανάρχαιος, υπήρχε και στα βυζαντινά χρόνια. Τον θεσμό αυτό τον διατήρησαν και οι Τούρκοι μετά την επικράτησή τους το 1453, γιατί τους βόλευε διοικητικά. Μέχρι το 1882, μέχρι δηλαδή την έλευση του γιατρού Βασίλειου Ιωάν. Σαράφη, η Δημογεροντία ήταν ένα σώμα με καθορισμένες αρμοδιότητες. Από το 1982 με τροποποίηση του Κανονισμού και με πρωτοβουλία του ίδιου, η Δημογεροντία γίνεται Εφοροδημογεροντία. Αυτή είχε δύο σκέλη: τους Δημογέροντες και τους Εφόρους των Σχολείων και Εκκλησιών. Η εκλογή των μελών της Εφοροδημογεροντίας στο Λιβίσι, γινόταν από τους ίδιους εκλέκτορες, και για τη Δημογεροντία και για της Εφορείας, στο ίδιο χρονικό διάστημα, ταυτόχρονα, σε μια εκλογή δηλαδή.

Πόσοι εκλέγονταν ως Εφοροδημογέροντες; Δώδεκα [12] τον αριθμό συνολικά, 6 για τη Δημογεροντία και 6 για την Εφορεία. Οι ρόλοι και οι αρμοδιότητές Δημογεροντία και Εφορείας ήταν διακριτές. Ο Σάββας Πασχαλίδης σημειώνει με σχετική λεπτομέρεια τα καθήκοντα Δημογεροντίας και Εφορείας σχολείων και εκκλησιών ως εξής. Γράφει, σελ. 242: «Οι Δημογέροντες εφρόντιζον δια την καλήν αγωγήν των πολιτών, την ευκοσμίαν των παιδών, δια την καθαριότητα και ύδρευσιν της πόλεως, δια την αγροφυλακήν, οδοποιείαν, δια την τήρησιν της ησυχίας και της τάξεως εν τη πόλει, δια την τάξιν των εκκλησιαζομένων, δια τα νεκροταφεία, δια τους συμβιβασμούς ή λύσιν των αρραβώνων, δια την άρσιν των παραπόνων των ανδρογύνων, δια την λύσιν των μικροδιαφορών των συγγενών και πολιτών, και τας κληρονομικάς διεκδικήσεις των αδελφών». Ας σημειωθεί ότι μαζί με τα παραπάνω, ο Νικόλαος Εμμ. Καραγεωργίου στο «Μάκρη και Λιβίσι» 1986, σημειώνει κάτι πολύ σημαντικό επίσης, ότι: «Η Δημογεροντία φρόντιζε ακόμη να λύνουν τις διαφορές

τους οι χριστιανοί, για να μην φτάνουν στα τούρκικα δικαστήρια» [σελ.18]. Ως προς την Εφορεία των σχολείων και των εκκλησιών ή την Σχολική Εφορεία, ο Σάββας Πασχαλίδης γράφει: «Οι ούτω [μετά από εκλογή] αναδεικνύόμενοι 6 Έφοροι εφρόντιζον δια της εποπτείας των Σχολείων της Κοινότητας, Αρρεναγωγείου Επτατάκτου και Παρθεναγωγείου Εξατάκτου μετά νηπιαγωγείου υπό διδασκάλισσαν νηπιαγωγόν, δια τον διορισμόν καλών και δοκίμων διδασκάλων, δια την εξεύρεσιν των πόρων δια τους μισθούς του προσωπικού σχολείων και εκκλησιών, δια την τάξιν των εκκλησιών, δια την είσπραξιν της αρχιερατικής επιχορηγήσεως, και δια τας αδειάς των γάμων». Τα σχολεία που αναφέρει ο Δάσκαλος, είναι αυτά που λειτουργούσαν στο Λιβίσι, αλλά και γιατί να μην επικρατούσαν τα ίδια και για τη Μάκρη;

Προϋπολογισμός και έσοδα Εφοροδημογεροντίας

Τα Έσοδα και οι εισπράξεις για τη λειτουργία της Εφοροδημογεροντίας, συνοπτικά, είναι: Από τους δίσκους στις εκκλησίες, από τα κεριά, από τα κληροδοτήματα, από τη φορολογία της προίκας 1%, από τα πρόστιμα των αρραβώνων,, από δωρεές και εισφορές, από ενοίκια εκκλησιαστικών κτημάτων, από πρόστιμα κ.ά. Μεταξύ αυτών και τα δικαιώματα του μητροπολίτη, που τα εισέπραττε για λογαριασμό του ο εκάστοτε Αρχιερατικός Επίτροπος, από βαφτίσεις, γάμους, διαθήκες, άδειες δασκάλων [!] κλπ.

Εκλέκτορες

Οι εκλέκτορες της Εφοροδημογεροντίας ήταν 20 τον αριθμό. «Ανά είκοσιν εξ εκάστης ενορίας κτηματίαι συνήρχοντο εις εκλογικήν συνέλευσιν και εξέλεγον ανά δύο εφόρους και δημογέροντας εξ εκάστης των τριών ενοριών Λεβησίου, εν όλω δώδεκα Εφοροδημογέροντας», γράφει ο Σ. Πασχαλίδης. Και αλλού σελ. 243: «Εφοροδημογέροντες και Προεστοί Λεβησίου ανεδεικνύοντο συνήθως

από τας οικογενείας Παπαδουλή, Χ. Δημήτρη, Πετρά, Πασχαλίδου, Χ. Αντωνίου, Καραβασίλη, Σπανού, Τσακίρη, Βαϊρακτάρη, Πανηγύρη, Καμπούρη, Ιακώβου, Αυγουστή, Παπαβασιλείου κ.ά.» Και παρακάτω προσθέρει ότι «προ του 1880 διεξεδίκουν την διοίκηση των κοινών, ο Απόστολος Βασιλειάδης και ο Χατζη-Σάββας Παυλίδης... Από του 1893 μέχρι του 1900 διώκει [διοικούσε δηλαδή] τα κοινοτικά πράγματα άνευ σχεδόν αντιπολιτεύσεως ο ιατρός Βασίλ. Ι. Σαράφης... Και από του 1900 μέχρι του ευρωπαϊκού πολέμου αντεπιούντο [εναλλάσσονταν δηλ. στην εξουσία] την αρχήν ο Χριστόδ. Παπαδουλής και ο Αλέξανδρος Κυρ. Τσακίρης, ιατροί». Όλοι γιατροί!... Γιατί τάχα; Ήταν πιο πατριώτες από τους άλλους οι γιατροί, ή γιατί αυτούς σεβόντουσαν-ή τους είχανε ανάγκη- οι Τούρκοι πιο πολύ απ' όλους; Ίσως.. Ο ευρωπαϊκός πόλεμος που αναφέρει ο Δάσκαλος διεξάγεται μεταξύ των ετών 1914-1918, οπότε οι Νεότουρκοι έχουν επικρατήσει, η επιστράτευση των χριστιανών, τα τάγματα εργασίας και οι εξορίες, και η εθνοκάθαρση, έχουνε μπει στην πρακτική του νέου κράτους του Κεμάλ. Εδώ λοιπόν ο Σάββας Πασχαλίδης μας μιλάει για τους Γ. Γραμματείς της Εφορο-Δημογεροντίας, που φαίνεται ότι ουσιαστικά ήταν οι ηγέτες αυτού του θεσμικού οργάνου. Στη μικρή σχετικά, μάλιστα βιογραφία του Βασιλείου Ι. Σαράφη ο Δάσκαλος μας δίνει της εξής πληροφορία που συγχύζει ακόμα περισσότερο-για μας- τα πράγματα. Γράφει σελ. 264, για τον Βασίλειο Ι. Σαράφη: «Από του 1883 ότε κατήλθε εις Μάκρην ως ιατρός, μέχρι του θανάτου του, θανάτου επισυμβάντος το 1914, εχηρημάτισε Γραμματεύς των κοινοτικών σωματείων Μάκρης-Λιβισίου»... Επομένως, υπήρχαν άλλα «κοινοτικά σωματεία» στη Μάκρη και άλλα στο Λιβίσι. Αυτή η σύγχυση επικρατεί σε όλα τα ιστορικά, που αναφέρονται σχετικά, γιατί είναι δύσκολο να καταλάβει ο αναγνώστης, ακόμα και ο μελετητής, ότι διοικητικά η Μάκρη και το Λιβίσι ήταν δυο ξεχωριστές Κοινότητες με δικά τους θεσμικά όργανα. Γ. Γραμματείς και Προέδρους της Εφοροδημογεροντίας και της Κοινότητας Λιβισίου.

Εδώ χρειάζονται μερικές διευκρινίσεις. Στο Λιβίσι έχουμε Δημογεροντία από συστάσεως της Κοινότητας, και από το 1882

Εφοροδημογεροντία, της οποίας ηγείται ως Γ. Γραμματέας ο γιατρός Βασίλειος Ιωάν. Σαράφης, και μετά από αυτόν ο Χριστόδουλος Θεοφ. Παπαδουλής, Αδαμάντιος Αποστολίδης, Παύλος Σταματιάδης κ.ά. Η Εφοροδημογεροντία επομένως έχει ένα Γραμματέα και ένα Πρόεδρο, που θεωρείται και ως ο Κοινοτάρχης της Κοινότητας. Πρόεδρος της Εφοροδημογεροντίας και Κοινοτάρχης της Κοινότητας Λιβισίου, είναι, στην αρχή ο Σάββας Πασχαλίδης, μετά το 1885 ο Μιχαήλ Πετράς, και από το 1887 οι αρχιερατικοί επίτροποι του μητροπολίτη Πισιδίας, κατά σειρά: Παπα-Διονύσιος Καλαφάτης, παπα-Αναστάσιος Ανδρεάδης, παπα-Γρηγόριος Τσακκίρης, παπα-Αντώνιος Νικολάου, και τέλος ο παπα-Δημήτριος Χαστάς που μαρτύρησε ως κρατούμενος στις φυλακές του Δενισλή [1917] με άλλους πρόκριτους του Λιβισίου και της Μάκρης, είκοσι οκτώ τον αριθμό και κατ' άλλους 35 στο Δενισλή, μεταξύ των οποίων και ο Ιωάννης Αγιορείτης, Γεώργιος Αναγνωστόπουλος και Γεώργιος Πανηγύρης, που πέθαναν με μαρτυρικό θάνατο, καθώς και ο Πλάτων Μουσαίος, γιος του Μιχαήλ Μουσαίου, που πέθανε μετά από λίγο εξ αιτίας των κακουχιών και των μαρτυριών της φυλακής.

Απόπειρες εγκαθίδρυσης Δημαρχίας στο Λιβίσι και η Αδελφότης Λιβισίου-Μάκρης.

Το Λιβίσι με πληθυσμό άνω των 5.000 κατοίκων γράφει ο Σάββας Πασχαλίδης [σελ. 247] δεν είχε δημαρχία ούτε δήμαρχο. Γι' αυτό το 1888 μετά από ενέργειες της Κοινότητας η τουρκική διοίκηση διόρισε δήμαρχο του Λιβισίου πρώτα τον Πασχάλη Π. Πασχαλίδη και το 1890 τον Παύλο Σταματιάδη. Μετά το 1892 καταργήθηκε η θέση του δημάρχου για λόγους εκμετάλλευσης του θεσμού από μέρους του τουρκικού κράτους και αύξησης των φόρων εις βάρος των χριστιανών. Ο θεσμός του δημάρχου ξαναγύρισε στο Λιβίσι το 1912 και διατηρήθηκε μέχρι την «Εξοδο» το 1922, αλλά με πολλές απουσίες και αβαρείες, λόγω στράτευσης του δημάρχου Αλέκου Τσακίρη, γιατρού, και φυλάκισης του διαδόχου του, του Αντωνίου Χατζη-Αντωνίου.

Η Αδελφότητα Λιβισίου Μάκρης

Με την ίδρυση της «Αδελφότητας Λιβισίου-Μάκρης», έχουμε ένα συνασπισμό των δύο Κοινοτήτων, του Λιβιού και της Μάκρης. Πότε έγινε τούτο, ποια χρονολογία δηλαδή, δεν έχουμε γραπτή επιβεβαίωση. Πάντως πρέπει να έγινε μετά το 1900, ίσως και μετά το «Σύνταγμα» του 1908 ή μέσα στους βαλκανικούς πολέμους 1912-1913, μέσα σε ένα κλίμα με δυσοίωνες προοπτικές.

Ο Σάββας Πασχαλίδης [σελ. 247] σημειώνει ότι οι δυο Κοινοτήτες, «ορθώς και κοινωφελώς σκεπτόμεναι» ίδρυσαν αυτό το σωματείο, την «Αδελφότητα» προς το κοινό συμφέρον, που είχε σκοπό να χρησιμεύσει «ως σύνδεσμος και σύμβουλος των Εφορειών των», δηλαδή των Εφοροδημογεροντιών τους, που ήταν βέβαια χωριστές. Η Αδελφότητα απαρτιζόταν από τα καλύτερα πρόσωπα των δυο Κοινοτήτων, αποτελούσε τον συνεκτικό κρίκο των δυο αδελφών πόλεων και επιβεβαίωση της αμοιβαιότητας και της αλληλεγγύης ανάμεσά τους. Μια ενέργεια της Αδελφότητας, ήταν να διορίσει Κοινοτικούς γιατρούς για τους απόρους, όπως και η ίδρυση και λειτουργία του Λαϊκού Φαρμακείου στο Λιβίσι, που παρείχε φάρμακα δωρεάν. Πρώτοι κοινοτικοί γιατροί ήταν ο Βασίλ. Ι. Σαράφης και ο Κων/νος Λαμέρας από το 1889-90, και ως το 1892.

Ακμή και παρακμή του Λιβισιού

Την μεγίστη ακμή του Λιβισιού ο Σάββας Πασχαλίδης την τοποθετεί στο 1910, ενώ την παρακμή του την υπολογίζει πως επέρχεται βαθμιαία από το 1897. Και την αποδίδει στα υπέρογκα έξοδα για σπουδές αρρένων και θηλέων, στις υπέρογκες προίκες των κοριτσιών, στη στενότητα των επαγγελμάτων και την υπερπληθώρα των επαγγελματιών, στη μετανάστευση, και στο κλείσιμο των μεταλλείων [;]. Οστόσο στο ίδιο κεφάλαιο, «Ακμή και Παρακμή του Λιβισιού» του «*Αρχαία καί Σύγχρονος Λυκία*» σελ.255-256, υπολογίζει ότι: «Εάν υπολογίσωμεν τους εξελθόντας από του 1910 μέχρι

σήμερα, θα υπερβαίνουν οι Λεβησομακρηνοί επιστήμονες τους διακοσίους» [200]!...

Η Διοίκηση Μάκρης

Διοικητικά η Μάκρη και το Λιβίσι ανήκαν στο καζάν [υποδιοίκηση] Μάκρης, του σαντζακίου [επαρχίας] Μενδεσέ, με πρωτεύουσα τα Μούγλα, του βιλαετίου [νομού] Αΐδινίου. Η όλη υποδιοίκηση Μάκρης εκαλείτο Πεσκαζέ [των 5 επαρχιών] και αποτελούνταν από 72 χωριά. Τουρκική διοίκηση Μάκρης: Η Μάκρη ήταν καϊμακλίκι [είχε Τούρκο διοικητή με το βαθμό του καϊμακάμη] και Δήμαρχο. Είχε αστυνομία πόλεως λόγω του λιμανιού της, με διοικητή στο βαθμό του κουσμέρη, και έφιππη χωροφυλακή, τους τζανταρμάδες.

Η Μάκρη σε σχέση με το Λιβίσι, πρέπει να ήταν μια χωριστή Κοινότητα, με δική της Δημογεροντία, και μετά το 1882, μετά την έλευση του Βασιλ. Ι. Σαράφη, τη δική της Εφοροδημογεροντία. Η Εφοροδημογεροντία και στη Μάκρη θα πρέπει να είχε 12 μέλη, όπως και στο Λιβίσι, που την απάρτιζαν επιστήμονες και έμποροι. Ας σημειωθεί επίσης, ότι όλοι αυτοί ήταν ΜακρηνοΛιβισιανοί. Γιατί η Μάκρη μετά την Επανάσταση του 1821 κατοικήθηκε από Λιβισιανούς κυρίως, που κατέβηκαν από το Λιβίσι και έχτισαν σπίτια και μαγαζιά στην παραλία, ώστε οι πιο πολλοί κάτοικοί της είχανε σπίτια και συγγενείς και στο Λιβίσι και στη Μάκρη. Είχαν επίσης στενούς συγγενικούς και άλλους δεσμούς μεταξύ τους, ώστε η Μάκρη να θεωρείται, όπως γράψαμε, ως «η τέταρτη Γειτονιά του Λιβισιού», όπως γράφει ο Σ. Πασχαλίδης. Σημ. Το Λιβίσι είχε τρεις Γειτονιές, την Πάνω, τη Μεσαία και την Κάτω.

Εκκλησιαστική Διοίκηση

Εκκλησιαστικώς η Μάκρη επίσης υπήγετο στη μητρόπολη Πισιδίας, της οποίας ο μητροπολίτης είχε την έδρα στη Σπάρτη για το καλοκαίρι, και στην Αττάλεια για τον χειμώνα. Κατά το 1911 η

Μάκρη προήχθη σε επισκοπή Πατάρων υπό τον μητροπολίτη Πισιδίας, και επίσκοπός της τοποθετήθηκε ο εκ Σπάρτης της Πισιδίας απόφοιτος της θεολογικής σχολής της Χάλκης, ο Μελέτιος Χατζάπογλου, μετέπειτα μητροπολίτης Πατάρων και στη Νέα Ιωνία Αττικής [1880-1967], που στάθηκε πραγματικός ποιμένας στις εξορίες του ποιμνίου του και βέβαια των εξορίστων από τη Μάκρη και το Λιβίσι.

Διοικητική Οργάνωση στη Μάκρη

Στη Μάκρη, δεν ξέρουμε ακριβώς από ποια χρονολογία και μετά, έχουμε τον θεσμό της Δημαρχίας και της εκλογής Δημάρχου. Επίσης έχουμε ανταγωνισμούς πολιτικούς-κοινωνικούς, με την εμφάνιση ομάδων που διεκδικούν τη Δημαρχία, το Δημαρχιακό αξίωμα δηλαδή. Αυτές οι ομάδες είναι δύο κυρίως: Εκείνη του γιατρού Βασίλειου Μουσαίου, γιού του Μιχαήλ Μουσαίου, που υποστηρίζεται από τον Μεγάλο Ευεργέτη της Κοινότητας τον Χατζή-Νικόλαο Λουιζίδη, και η άλλη ομάδα που έχει ως αρχηγό έναν επιφανή δικηγόρο και νομικό, τον Χατζη-Γιάννη Κωσταντινίδη [1866-1942]. Στο σχετικό βιογραφικό σημείωμα για τον Χατζη-Γιάννη Κωσταντινίδη, που παραθέτει ο Σάββας Πασχαλίδης [σελ. 263 και 264], διαβάζουμε μεταξύ άλλων και τα εξής: «Ανεδείχθη Δήμαρχος Μάκρης... Διετέλεσε πλειστάκις δημογέρων της κοινότητος και έφορος των σχολείων, σχεδόν ισόβιος... Υπήρξε μέλος της διοικητικής επιτροπής της Εθνικής Εταιρείας ... εξωρίσθη... εφυλακίσθη... επολεμήθη λυσσωδώς υπό του Νεοτουρκικού κομιτάτου «Ένωσις- Πρόοδος» [το Κόμμα του Μουσταφά Κεμάλ δηλαδή].

Σχετικά με την ιστορία της Μάκρης των τελευταίων ετών ο ίδιος, δίνει μια εικόνα ακόμα πιο ασαφή από εκείνην του Λιβισιού. Έτσι ενώ δίνει αρκετές πληροφορίες στην αρχή σχετικά με το όνομα, και την επικράτηση από τον 6^ο μ.Χ. αιώνα του ονόματος Μάκρη έναντι του ονόματος Τελμησός, και πληροφορίες επίσης για τις αρχές της πόλης, τους επιστήμονες και τους «εθνικώς και κοινοφελώς

δράσαντες», μας δίνει ελάχιστες πληροφορίες για την μεταβολή του διοικητικού συστήματος στη Μάκρη των τελευταίων ετών. Το ίδιο γίνεται για τους Δημάρχους επίσης, όπως και για το θεσμό της Δημαρχίας, χωρίς ωστόσο να γίνεται σαφές πότε έγινε αυτή η μετατροπή, από ποιους και γιατί έγινε, και το κυριότερο, αν οι δυο Κοινότητες εξακολουθούσαν να αποτελούν μια Κοινότητα, και αν ενδεχομένως χωρίστηκαν διοικητικά, αλλά παρέμειναν, ως «Αδελφαί Κοινότητες», όπως αναγράφεται πολλές φορές. Διαβάζουμε επίσης, ότι: «Η Ελληνική Κοινότης Μάκρης είχε την Εφοροδημογεροντίαν της, της οποίας τα μέλη απηρτίζοντο από επιστήμονες και εμπόρους». Δεν μας λέει όμως, αν οι εκλέκτορες και οι υποψήφιοι ήταν άλλοι από εκείνους του Λιβισιού, πόσοι ήταν και κάθε πότε ψήφισαν, και αν ήταν οι ίδιοι με αυτούς του Λιβισιού.

Και αυτοί στη Μάκρη ήταν, οι Βασίλ. Ιωάν. Σαράφης, Βασίλ. Μουσαίος και Απόστολος Γαρυφάλλου. Αλλά και δικηγόροι, όπως ο Χατζη-Γιάννης Κωνσταντινίδης, και Γεώργιος Λαζαρίδης, οι οποίοι «με άλλους εκλεκτούς συμπολίτας, διηύθυνον από του 1890 μέχρι του μεγάλου πολέμου, τα κοινά». [Σημ. Ο Σ. Π. γράφοντας «μεγάλο πόλεμο», εννοεί τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, γιατί ο Βασίλειος Μουσαίος έφυγε από τη Μάκρη το 1910 κυνηγημένος για τα πατριωτικά του φρονήματα και πήγε στη Σμύρνη οικογενειακώς]. Επίσης διαβάζουμε, ότι για την Εφοροδημογεροντία, αλλά και για τη Δημαρχία: «Εις την Μάκρην προ του 1890 υπήρχον δύο μερίδες, η μία υπό τον Απόστολον Βασιλειάδην και η άλλη υπό τον Χαράλ. Παυλίδην. Μετά το 1890, [συνεχίζει], ανεδείχθη η υπό τον Χατζη-Νικόλ. Λουιζίδην, Βασίλ. Μουσαίον και Γεώργ. Λαζαρίδην η μία, η δευτέρα υπό τον Βασίλ. Βασιλειάδην, Β. Σαράφην και Χατζη- Γιάννην Κωνσταντινίδην». Με τη σημείωση παρακάτω: «Και τας δύο [μερίδας] περιέβαλλεν ο λαός της Μάκρης με εμπιστοσύνην.. εκλέγων και από τας δύο την δωδεκάδα». ... Δηλαδή στη Μάκρη έχουμε, και την Δωδεκάδα των Εφοροδημογερόντων και Δημαρχία. Δηλαδή στη Μάκρη έχουμε και κάποιον ή κάποιους υποψηφίους για το αξίωμα του Δημάρχου Και ποιος είναι αυτός ο «λαός» που γράφει ο Δάσκαλος, και πώς τους εξέλεγε; Πώς ψήφισε δηλαδή;

Όπως και ένα άλλο, είχε άραγε Προεστό η Μάκρη ή μήπως αντί του Προεστού ήταν ο Δήμαρχος; Πάντως, όπως γράφει [σελ. 268], «εκεί όπου καταφαίνεται η επικράτησις του ελληνικού στοιχείου εις Μάκρην, είναι η διοίκησις του δήμου. Δήμαρχοι της Μάκρης μέχρι του Ευρωπαϊκού πολέμου ήσαν Έλληνες [σημ. δική μας: ή μήπως μόνο ΜακρηνοΛιβισιανοί;]. Τοιούτοι διετέλεσαν οι αειμνηστοί Χατζη-Αντώνιος Παυλίδης, Εμ. Κρεμυδάς, Χατζη-Γιάννης Κωνσταντινίδης και Αντώνιος Λαζαρίδης, φιλοπάτριδες και προοδευτικοί... Αλλά και ο κατά τα έτη του Ευρωπαϊκού πολέμου δημαρχεύσας Οσμάν βέης εξετέλεσεν πολλά εξωραϊστικά και... υγιεινά έργα»... Για τον οποίο Οσμάν βέη, που φαίνεται ότι κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο [1914-1918] υπήρξε δήμαρχος της Μάκρης] ο μεγάλος Δάσκαλος σχολιάζει παρακάτω, ότι υπήρξε μεν μισέλληνας και αδίκησε τους χριστιανούς κατά την δημαρχία του, αλλά αναφέρει και κάποια καλά του έργα, για να είναι δίκαιος ως ιστορικός.

Ας προσπαθήσουμε τώρα να ξεκαθαρίσουμε κάποια άλλα πράγματα για να έχουμε μια αληθινή εικόνα των τελευταίων χρόνων της ζωής και της ιστορίας του Λιβισιού και της Μάκρης.

Κατ' αρχήν η άνθιση, η πρόοδος και η ευημερία της Κοινότητας Λιβισιού-Μάκρης ήταν συνεχής και ανοδική από το 1840 ως την «Εξοδο» του 1922, όπως μας δίνουν να καταλάβουμε μέχρι τώρα; Κι όμως δεν πρέπει να είναι έτσι, γιατί τουλάχιστον μετά την επικράτηση των Νεοτούρκων και την εφαρμογή του Χουριέτ, του Ψευδοσυντάγματος του 1908, από το 1915-1917, με τα τάγματα εργασίας, τα αμελέ ταμπουρού και τις εξορίες ατόμων και οικογενειών, κάθε οικονομική δραστηριότητα στη Μάκρη και στο Λίβισι, χτυπήθηκε ανεπανόρθωτα.. Από εκεί και πέρα ανεστράφησαν όλα, η οικονομία πρώτη και έπειτα η κοινωνική και πολιτιστική ζωή και βέβαια η παιδεία, ενώ οι Κοινότητες έζησαν αυτά τα τελευταία χρόνια, μη ξέροντας πώς θα ξημερώσει η επόμενη μέρα, όπως τα περιγράφουν στις προφορικές αφηγήσεις τους οι ΜακρηνοΛιβισιανοί πρόσφυγες πρόγονοί μας, όπως άλλως τε και η Ρένα Παπαντωνίου-Βελισσαρίου στο μυθιστόρημά της «Όσα θέρισε η Θύελλα», που

έζησε σε μικρή ηλικία τα γεγονότα.. Το βέβαιο είναι ότι αυτή η άνθιση στην οικονομία, και προπαντός στην παιδεία δεν κράτησε ούτε 3/4 του αιώνα. Έδωσε βέβαια απίθανους καρπούς, αλλά φαίνεται ότι πράγματι τα τελευταία χρόνια, η ζωή τους εκεί ήταν μαρτύριο, και η απόφαση των Νεοτούρκων για εθνοκάθαρση, αν όχι ολοκαύτωμα και γενοκτονία, ήταν δεδομένη.

B' Μέρος

«Η Ιστορία μας» Χρονολογικά. Πρόσωπα και Γεγονότα, Διώξεις και Εξορίες από το 1840 ως το 1922.

1840 - 1850 Μάκρη

Από το 1840 με 1850 η Μάκρη και το λιμάνι της Μάκρης έχουν μια γρήγορη εξέλιξη [Δημ. Α. Πετρόπουλος «Παροιμίες του Λιβισιού και της Μάκρης» Εισαγωγή]. Τα χρόνια αυτά κάτοικοι από το Λιβίσι αλλά και τα Δωδεκάνησα καταφεύγουν στη Μάκρη για να βρουν δουλειά.

1840 - 1850 Λιβίσι

Είναι μια κωμόπολη, ορεινή, που απέχει 8-9 χιλιόμετρα από τη Μάκρη, με αμιγή ελληνικό χριστιανικό πληθυσμό, χτισμένη στις υπώρειες του Αντίκραγου, γύρω από τα ερείπια ενός κάστρου βυζαντινού ή ενετικού, γι' αυτό και ονομάζεται Κάστρο ή Καγιάκιοϊ [ορεινό] στα τούρκικα.

1848

Έρχεται πίσω στην πατρίδα μετά από τις σπουδές του στην Αθήνα, ο Μιχαήλ Μουσαΐος και πιάνει δουλειά στο Λιβίσι, τη γενέτειρά του. --- Το 1948 επίσης με την προτροπή του Μ. Μουσαΐου και του Παυλίνου Ιωαννίδη, «του πρώτου διδασκάλου των Ελληνικών γραμμάτων», ιδρύεται η πρώτη Σχολική Εφορεία με αποτέλεσμα την ανέγερση του πρώτου σχολείου στο Λιβίσι. Την ανέγερση του πρώτου αυτού σχολείου στο Λιβίσι ο Κων/νος Λαμέρας την τοποθετεί το 1864 και στη θέση «Κουνουσάτα» «διηρημένον εις τρεις αιθούσας, εκ των οποίων η μεν μεγαλυτέρα δια το αλληλοδιδασκτικόν, αι δε δύο μικρότεραι δια τας τάξεις του ελληνικού τμήματος», όπως γράφει [«Η Μάκρη και το Λυβήσι» σελ. 36].

1861

Σουλτάνος στην Τουρκία είναι ο Αβδούλ Αζήζ [1861- 1876] που βρίσκεται μέσα στη δίνη της διάλυσης της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Το 1975 η Τουρκία χρεωκόπησε και ο Αβδούλ Αζήζ αυτοκτόνησε ή δολοφονήθηκε. Τον Αβδούλ Αζήζ διαδέχτηκε ο Αβδούλ Χαμήτ Β΄, το 1876, που εκθρονίστηκε το 1909 από τους Νεότουρκους.

1862 Μάκρη

Χτίζεται ο ναός του Αγίου Νικολάου στη Μάκρη με εισφορές των κατοίκων, με πρωτομάστορα τον Σέργιο Πασχαλίδη και με κωδωνοστάσιο έργο του Γεωργίου [ή Γεράσιμου] Λαμέρα, πατέρα του γιατρού Κων/νου Λαμέρα, που έχει έρθει στη Μάκρη από την Τήνο, που είναι η γενέτειρα της οικογένειας Λαμέρα.

1875

Η Μάκρη μετά από μια μεγάλη πυρκαγιά, επεκτείνεται και χτίζεται με ρυμοτομικό σχέδιο, για δρόμους, σπίτια, δημόσια κτίρια κ.ά.

--- Το 1875 επίσης, έρχεται στο Λιβίσι ο πρώτος επιστήμων γιατρός Βασίλειος Κ. Σαράφης και αναλαμβάνει υπηρεσία στη γενέτειρά του. Ο Μ. Μουσαίος παραιτείται ως πρακτικός, από την πρακτική ιατρική που ασκούσε μέχρι εκείνη την ώρα μαζί με τους Σάββα Πασχαλίδη, Δημήτριο Αναγνωστόπουλο, και τον Χίο Φραγκολεβαντίνο, Αντουάν. Κατά τον Κων/νο Λαμέρα ο Β. Ι. Σαράφης έρχεται στη Μάκρη το 1972, γίνεται ο Γ.Γ. της Κοινότητας, αναμορφώνει την «Πλάκα» και ιδρύει το Αναγνωστήριο «Τελμησός», με βιβλιοθήκη, αίθουσα διαλέξεων και εντευκτήριο επιφανών επισκεπτών της Μάκρης.

1875 [1860 - 1875]. Μάκρη και Λιβίσι:

Κατά τον Κων/νο Λαμέρα [«Η Μάκρη και το Λυβήσι σελ. 38»]... «Κατά τους χρόνους εκείνους και ειδικότερον από του 1860- 1875, εντός μιας δεκαπενταετίας, ανήγειρον [οι κάτοικοι του Λιβισιού και της Μάκρης], εν Λυβησίω μεν δύο καλλιμαρμάρους και μεγάλους Ναούς, [του Ταξιάρχη και της Κάτω Παναγιάς] και έτερον εν Μάκρη, τον του Αγίου Νικολάου και δύο Σχολεία, εν Λυβησίω, μετά 3 αιθουσών και έτερον μετά δύο αιθουσών»...

1876 - 1978

Ρωσοτουρκικός πόλεμος. Νίκη των Ρώσων, και μετά αναδιοργάνωση του τουρκικού στρατού από Γερμανούς αξιωματικούς.

1878

Η συνθήκη του Αγίου Στεφάνου μετά την νίκη της Ρωσίας επί της οθωμανικής αυτοκρατορίας, που έδινε προνόμια στους υπόδουλους στην Τουρκία χριστιανικούς πληθυσμούς, όπως και η μετά από αυτήν συνθήκη του Βερολίνου..

--- Το 1878 κατά τον Κων. Λαμέρα [σελ. 119] «οι αδελφοί Ιωάννης και Νικόλαος Λουιζίδαι, ανεκάλυψαν εν τη περιφέρεια Μάκρης μεταλλεία χρωμίου δια της εκμεταλλεύσεως δε αυτών προσεκτήσαντο μέγαν πλούτον, αποβάντες ταχέως οι πλουσιώτεροι της επαρχίας». Ο Χατζη-Νικόλαος Λουιζίδης είναι ο Μέγας Ευεργέτης του Λιβισιού και της Μάκρης, που με τα Λουιζίδεια Σχολεία του κόσμησε και πλούτισε πνευματικά μέχρι το θάνατό του την πατρίδα [πέθανε το 1923 φτωχός στον Πειραιά]. Ο Σ. Πασχαλίδης μας δίνει κάποιες λεπτομέρειες από την οικογενειακή του ζωή [σελ. 324]. Ο Νικόλαος Λουιζίδης ήταν από σχετικά άσημη και φτωχή οικογένεια, και είχε ένα μεγαλύτερο αδερφό τον Γιάννη Λουιζίδη, που πλούτισε από την συλλογή και πώληση αρχαίων αντικειμένων, αλλά όχι μόνο, αλλά από την ανακάλυψη ορυχείων χρωμίου στο Κουτζέκι, ένα χωριό παραλιακό μέσα στο κόλπο, προς βοράν, της Μάκρης. Ο αδερφός αυτός, ο Γιάννης Λουιζίδης, φαίνεται πως αρρώστησε από σοβαρή ασθένεια κάποτε και έγραψε τη μεγάλη του περιουσία στον νεότερο αδερφό του Νικόλαο, που φαίνεται τον υπεραγαπούσε. Ο Ιωάννης τελικά σώθηκε από την ασθένεια από την οποία είχε κινδυνεύει και έτσι μοιράστηκαν την περιουσία [και τα μεταλλεία βέβαια] οι δυο τους. Από εκεί και πέρα ο Ιωάννης, έγινε «θεραπευτής της δόξης του αδερφού του», όπως γράφει ο Σ. Πασχαλίδης [σελ. 271]. Ο Ιωάννης ήτανε κι αυτός πλουσιώτατος και ένας από τους γαμπρούς του ήταν και ο γιατρός Κωνσταντίνος Λαμέρας, που τον έστειλε για σπουδές στην Αθήνα και έπειτα για 4 χρόνια και στη Γαλλία [Παρίσι]. Και ήταν συνήθεια και έθιμο ισχυρό στη Μάκρη και στο Λιβίσι, οι πλούσιοι να θέλουνε γαμπρούς για τις κόρες τους, τους πιο έξυπνους και επιμελείς στα γράμματα νέους, και πάνω σ' αυτό έχουμε άφθονα παραδείγματα στην Ιστορία μας. Ο Χατζη-Νικόλαος Λουιζίδης δεν είχε παιδιά. Σύζυγός του ήταν η Καλλιόπη, σπουδαγμένη στη Σμύρνη, ευεργέτις και αυτή, με ευεργεσίες στο Λιβίσι και στη Μάκρη, πολύ όμορφη, που ντυμένη με τα καβάδια, τη νυφιάτικη στολή της πατρίδας, η φωτογραφία της κοσμεί το βιβλίο του Κ. Λαμέρα «Η Μάκρη και το Λιβίσι». Και που όταν πέθανε την έθαψαν και αυτήν στην αυλή του Ταξιάρχη, δίπλα στον Μιχαήλ Μουσαίο.

Ο Χατζη-Νικόλας Λουιζίδης έμεινε μέχρι την τελευταία στιγμή στη Μάκρη, και έλαβε ενεργότατο μέρος στην ιστορία της Κοινότητας, υποστηρίζοντας μάλιστα την παράταξη του Βασίλειου Μουσαίου [η άλλη παράταξη ήταν του Χατζη-Γιάννη Κωνσταντινίδη που και αυτός έμεινε στη Μάκρη μέχρι την τελευταία στιγμή της «Εξόδου» κι αυτός, και πέθανε στην Αθήνα το 1942]. Ο Χατζη-Νικόλας Λουιζίδης, με την Καταστροφή ήρθε στον Πειραιά και πέθανε το 1923, φτωχός βέβαια, γιατί δεν είχε φροντίσει να βγάλει τα χρήματά του σε τράπεζες του εξωτερικού.

--- Το 1878 επίσης ο Χατζη-Απόστολος Βασιλειάδης πρόκριτος της Μάκρης και διερμηνέας του Γαλλικού υποπροξενείου, μαζί με άλλους προύχοντες Έλληνες, Τούρκους και Εβραίους, και με το λαό, καθαίρεσαν τον διοικητή [καϊμακάμη] της Μάκρης για πλήθος βιαιότητες και αυθαιρεσίες. Ο Χατζη-Απόστολος Βασιλειάδης συνελήφθη μαζί με τους λοιπούς προκρίτους και εστάλη στη Σμύρνη για να δικαστεί. Οι συλληφθέντες έμειναν 14 μήνες στις φυλακές της Σμύρνης και 49 μέρες στην Κων/πολη. Ο Βασιλειάδης ως αρχηγός της στάσης αντιμετώπιζε βαρύτατη κατηγορία με ποινή θανάτου. Με διάφορα μέσα, με χρήματα και εν μέρει με παρέμβαση της γαλλικής πρεσβείας, απηλλάγησαν όλοι και επέστρεψαν στη Μάκρη.

--- Το 1878 ο Κων/νος Λαμέρας τοποθετεί την ίδρυση της Εφορίας των Σχολείων και Εκκλησιών στο Λιβίσι, με πρωτοβουλία του Μ. Μουσαίου, με την σημείωση επίσης ότι κατά το χρονικό διάστημα μεταξύ 1860 και 1875 γίνηκε και η ανέγερση των τριών εκκλησιών Ταξιαρχών, Παναγιάς Πυργιώτισσας [Κάτω Παναγιάς] και Αγίας Άννας στο Λιβίσι με εισφορές των κατοίκων.

1882 Μάκρη

Έρχεται στη Μάκρη ο γιατρός Βασίλειος Ιωάν. Σαράφης [1854-1914] και τροποποιεί τον Φορολογικό Κώδικα «Πλάκα» του Λιβισιού. Η Δημογεροντία γίνεται Εφοροδημογεροντία με διακριτές λειτουργίες, ανά 6 μέλη η κάθε μία, Δημογεροντία και Εφορεία

μέλη [σύνολο 12, η καλούμενη από τον λαό, «Δωδεκάδα»]. [Σημ. Ο Σάββας Πασχαλίδης τη λέξη Εφορεία τη γράφει σταθερά με έψιλον γιώτα, ενώ στην αλληλογραφία της, του 1904 και αλλού, η ίδια η Εφορεία του Λιβισιού, και στο ίδιο μάλιστα έγγραφο, γράφεται και με έψιλον γιώτα και με γιώτα! [«Μάκρη και Λυβήσι» σελ 126]. Η λειτουργία Σχολείων και Εκκλησιών, είναι η αρμοδιότητα της Εφορείας. Πρώτος Γ. Γραμματέας της Εφοροδημογεροντίας, ο Βασίλειος Ι. Σαράφης, ο Μεγάλος Γιατρός, και δεξί χέρι του Μιχαήλ Μουσαίου στην αναβάθμιση της Κοινότητας.

--- Το 1882 μετά την σύνταξη του νέου Κανονισμού της Κοινότητας Λιβισιού, που εισηγείται ο Β. Σαράφης, γίνεται γενική συνέλευση του λαού, ψηφίζεται από τους αντιπροσώπους και εγκρίνεται από τον μητροπολίτη Πισιδίας. Ο Εφοροδημογέροντας που ανεδείχθησαν από τη σχετική ψηφοφορία, 12 τον αριθμό, εκλέγουν ως πρώτο Πρόεδρο τον Σάββα Πασχαλίδη, επονομαζόμενο Φραγκοπατέρα, γιατί πρώτος φόρεσε και εισήγαγε στην ανδρική φορεσιά τα παντελόνια, αντί της βράκας που φορούσαν οι άνδρες μέχρι τότε. Γενικός Γραμματέας και ψυχή της Εφοροδημογεροντίας βέβαια, ο Βασίλειος Ι. Σαράφης. Τον Σάββα Πασχαλίδη διαδέχτηκε το 1885 ο Μιχαήλ Πετράς, και από το 1887 Πρόεδροι των Κοινοτικών Σωματείων ήταν ιερείς και αρχιερατικοί επίτροποι, όπως: Ο παπα-Διονύσιος Καλαφάτης, αρχιερατικός επίτροπος του μητροπολίτη Πισιδίας, [επονομαζόμενος και Πάππος], ο παπα-Αναστάσιος Ανδρεάδης, ο παπα-Γρηγόριος Τσακκίρης, ο παπα-Αντώνιος Νικολάου, και ο νεομάρτυς Λιβισιού παπα-Δημήτριος Χαστάς. [Σ. Π. σελ. 244]

1884

Ο Μιχαήλ Μουσαίος εκδίδει στην Αθήνα τους «Βατταρισμούς» με υπότιτλο «Λεξιλόγιον Επανορθωτικών των Παρεφθαρμένων Ελληνικών Λέξεων»... Ένα σύγγραμμα με γραμματική και κυρίως λέξεις-λήμματα, Παράρτημα, και ένα εκτενή «Πρόλογος» 26 πυκνογραμμένων σελίδων, που έχει σκοπό να διορθώσει την

παρεφθαρμένη, εκβαρβαρισμένη και κακοποιημένη γλώσσα του Γλωσσικού Ιδιώματος, με τις τόσες εξελληνισμένες τούρκικες και εκτουρκισμένες ελληνικές λέξεις, το οποίο μιλούσαν οι μέχρι τότε οι κάτοικοι του Λιβισιού και της Μάκρης. Στον «Πρόλογο» των «Βατταρισμών» διατυπώνονται οι πεποιθήσεις, οι προθέσεις και οι εκτιμήσεις του μεγάλου Δασκάλου για τα εθνικά, εκπαιδευτικά και πολιτιστικά πράγματα της πατρίδας του, στην οποία αφιέρωσε τη ζωή του στην κυριολεξία, και φαίνεται ξεκάθαρα η αγάπη του και η ακοίμητη φροντίδα του γι' αυτήν. Μεταξύ άλλων στον Πρόλογο αυτόν, διατυπώνεται και το μεγάλο του παράπονο, και η πικρία του, γιατί κάποιοι από τους μαθητές του και μάλιστα επιστήμονες, τον κατήγγειλαν στην ανώτατη τουρκική ιερατική εξουσία για ελληνική προπαγάνδα, κατηγορία βαρύτερη από την οποία απηλλάγη χάρη στο σεβασμό που έχαιρε και την εκτίμηση που του είχε ο μεγάλος μουσουλμάνος Αλβανός ιεροδικαστής Μάκρης Αζίζι εφέντης.

1887

Στις 8 Νοεμβρίου 1887, τριάντα [30] μαθητές του Μιχαήλ Μουσαίου, φοιτητές και επιστήμονες στην Αθήνα, γράφουν ψήφισμα προς τον σεβαστό τους Δάσκαλο που τον ονομάζουν ευεργέτη της πατρίδας και του το προσφέρουν ως «της αγήρω αυτών ευγνωμοσύνης δείγμα». Εισηγητής ο Λουίζος Ηλιού, και μεταξύ άλλων που συνυπογράφουν οι Κ. Λαμέρας, Κυριάκος Τσακίρης, Γ. Α. Λαζαρίδης, Κ. Ι. Σαράφης κ.ά.. Το ψήφισμα επιδίδεται στον Μιχ. Μουσαίο, επίσης από μαθητές του, στο Λιβίσι.

1888 Λιβίσι

Το 1888 η Εφοροδημογεροντία [της οποίας πάντοτε Γ. Γραμματέας ήταν ο γιατρός Βασίλειος Ι. Σαράφης], ανέθεσε την οργάνωση των Σχολείων στο Λιβίσι στον Γεώργιο Εμμ. Τσακίρη [παπα-Γρηγόριο]. Σύμφωνα με τον νέο Κανονισμό η Εφορία σχολείων και

εκκλησιών, είχε τώρα την αρμοδιότητα να διοικεί τα σχολεία και τα οργανώνει την εκπαίδευση, να επιβλέπει την λειτουργία τους, να διορίζει τους δασκάλους κλπ. Τότε τροποποιήθηκε και το σύστημα εκπαίδευσης από τον Γ.Εμμ.Τσακίρη και προσαρμόστηκε στο αναλυτικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα που ίσχυε στην Ελλάδα. Τότε ιδρύθηκε και η πρώτη Αστική Σχολή στο Λιβίσι και προσελήφθησαν οι δάσκαλοι Σάββας Πασχαλίδης, Γεώργιος Πολίτης, Δημήτριος Παπαντωνίου, Αυγερινός Φιλίππου κ.ά. Επίσης ιδρύθηκε και αυτοτελής Παρθεναγωγείο στο Λιβίσι με δασκάλισσες, την Ειρήνη Μιχ. Μουσαίου [κόρη του Μ.Μουσαίου] και την Ειρήνη Δενδρινού. [Κ. Λαμέρας σελ 51]. [Σημ. Ο παπα-Γηγόριος, κατά κόσμον Γεώργιος Εμμ. Τσακκίρης, [γεν. 1867] ήταν από τους πρώτους μαθητές του Μιχ. Μουσαίου. Ήταν τόσο έξυπνος και επιμελής, ώστε με προτροπή του Δασκάλου, ο προύχοντας Άγγελος Καλαφάτης τον έστειλε στην Αθήνα για σπουδές, όπου τέλειωσε με άριστα το Διδασκαλείο. Επιστρέφοντας στο Λιβίσι ανέλαβε την οργάνωση των σχολείων. Όμως «τη επιμόνω παρακλήσει των συμπολιτών του, κατά τον Λαμέρα, χειροτονήθη ιερέυς, επωνομασθείς Γρηγόριος». Ήταν τίμιος, έξυπνος, δεινός ρήτορας, και επίσης οργανωτικός νους, με δράση «εφάμιλλο εν παντί προς την του Μουσαίου»] [Κ. Λαμέρας σελ.51].

--- Το 1888 επίσης: Διορισμός του Πασχάλη Σ. Πασχαλίδη ως Δημάρχου του Λιβισιού. Που το 1890 διαδέχτηκε ο Παύλος Σταματιάδης. Όμως το 1892 κατηργήθη ο θεσμός στο Λιβίσι γιατί η τουρκική κυβέρνηση εκμεταλλεύτηκε τον θεσμό για να προσθέσει και να εισπράττει φόρους για άλλους εκτός της Κοινότητας σκοπούς. [Σάββας Πασχαλίδης σελ.247]

1889 Λιβίσι

Ο Κωνσταντίνος Λαμέρας επιστρέφει γιατρός στο Λιβίσι και προσλαμβάνεται μαζί με τον Βασίλ. Ι.Σαράφη ως Κοινοτικός γιατρός από την «Αδελφότητα» Λιβισίου-Μάκρης.

Σημ. Ως προς την «Αδελφότητα Λιβισίου και Μάκρης», ο Σ. Πα-
σχαλίδης δεν μας δίνει λεπτομέρειες, πότε ιδρύθηκε και πώς διευ-
θυνόταν, κλπ. όπως και ο Κ.Λαμέρας. Επομένως εδώ έχουμε ένα
σχετικό ιστορικό ερωτηματικό.

--- Το 1889 επίσης ο Λουίζος Ηλιού, μαθητής του Μ. Μουσαίου
και διδάκτωρ φιλολογίας, μετά από κάποια χρόνια διδασκαλίας στο
Λιβίσι, καθηγητής ελληνικών στο Ροβέρτειο Λύκειο της Κωνταντι-
νούπολης, εξέδωσε σε βιβλίο τη φιλοσοφική του μελάτη, με τίτλο
«Φιλοσοφική κατά Χριστόν Ηθική».

---- Το 1889 ο Μιχ. Μουσαίος γράφει στο Λιβίσι το έργο «Ο Γά-
μος του Μαλώνη Αντιφάτου» ένα έργο στη μορφή θεατρικού Διαλό-
γου για τον ίδιο σκοπό: Να διορθώσει όχι μόνο την παρεφθαρμένη
γλώσσα, το ΜακρηνοΛιβισιανό γλωσσικό Ιδίωμα, αλλά και να δι-
ορθώσει, τη νοοτροπία των συμπολιτών του, και να εκσυγχονίσει τα
έθιμα ιδιαίτερα τα σχετικά με το γάμο. Το έργο περατώθηκε το 1891
και απευθυνόταν προς τον σύλλογο «Κοραής» στην Αθήνα. Δεν ξέ-
ρουμε ακριβώς την τύχη του έργου. Τα χειρόγραφα όμως τα φύλαξε
η εγγονή του η Καλλιόπη Μουσαίου-Μπουγιούκου και τα διέσωσε
από τις περιπέτειες της «Εξόδου» του 1922 και την προσφυγιά. Το
έργο εκδόθηκε σαν μέρος του 5^{ου} τόμου του Δελτίου Μικρασιατικών
Σπουδών, Αθήνα 1984-1985 σελ.275-363.

1890 Μάκρη - Λιβίσι

Μέχρι το 1890 η μόρφωση των ιερέων της Κοινότητας [Λιβι-
σιού και Μάκρης] ήταν ατελής, κατά Κων. Λαμέρα [σελ.36]. Από το
1890 όμως «εχειροτοτούντο ιερείς, άνδρες εγγράμματοι απόφοιτοι
Γυμνασίου και Διδασκαλείου, ως ο Γεώργ. Εμμ. Τσακκίρης, επωνο-
μασθείς Γρηγόριος, ο Κριεζής Καλαφάτης, μετωνομασθείς Διονύσι-
ος, ο Νεόφυτος Σακελλαρίδης, και ο Αντώνιος Νικολάου, διδάκτωρ
της θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου».

--- Προ του 1980 την Εφοροδημογεροντία της Κοινότητας
της Μάκρης διεκδικούσαν 2 μερίδες: Η μία υπό τον Απόστολο

Βασιλειάδη και η άλλη από τον Χαράλαμπο Παυλίδη. Μετά το 1890 και μέχρι του Ευρωπαϊκού πολέμου [1914] την διοίκηση της Κοινότητας διεκδικούσαν πάλι δυο μερίδες: Η μία υπό τον Χατζη-Νικόλαο Λουιζίδη, Β. Μ. Μουσαίο και Γεώργιο Λαζαρίδη, και η άλλη υπό τον Βασίλειο Βασιλειάδη, Βασίλειο Κυρ. Σαράφη και Χατζη-Γιάννη Κωνσταντινίδη. Από αυτούς εκλέγονταν η 12 δεκάδα της Εφοροδημογεροντίας. [Σ. Π. σελ. 263].

---Το 1890 το Πατριαρχείο κηρύσσει εν διωγμό την χριστιανική εκκλησία, που λειτουργεί μέσα στα πλαίσια της οθωμανικής αυτοκρατορίας, ως αντίδραση στα μέτρα με τα οποία οι Τούρκοι επεχείρησαν να περιορίσουν τα προνόμια που υπήρχαν έναντι της εκκλησίας, της παιδείας και της αυτοδιοίκησης. Στο Λιβίσι, συνελήφθησαν φοιτητές, γιατί φοιτούσαν στην Ελλάδα και όχι στην Τουρκία. Συνελήφθη επίσης ο ευεργέτης Χατζη-Νικόλας Λουιζίδης γιατί τάχα εξύβρισε τον προφήτη και τον πατισάχ, και σημειώθηκαν δολοφονίες μεταξύ των οποίων και η άγρια δολοφονία του Κων. Κεπέση.

--- Το 1890 επίσης, ο Μιχ. Μουσαίος, τον Απρίλιο του 1890, υποδέχεται στο Λιβίσι ή στη Μάκρη, δεν διευκρινίζεται, τον γιο του Βασίλειο Μουσαίο τελειωμένο γιατρό από το Παν/μιο Αθηνών, και σε Λεύκωμα που δημοσιεύει η εγγονή του Καλλιόπη Μουσαίου-Μπουγιούκου στα «Παραμύθια», του εύχεται και τον ορμηνεύει μεταξύ άλλων, ότι «πάσα επιστήμη χωριζόμενη δικαιοσύνης, πανουργία εστί», όπως και την ανάγκη να μελετάει μαζί με την επιστήμη του, την φιλοσοφία και την ηθική, και μάλιστα την εν Χριστώ ηθική...

--- Το 1890 επίσης ο Μ. Μουσαίος μετά από 42 χρόνια διδασκαλίας στο Λιβίσι, κατεβαίνει στη Μάκρη «αναλαβών τιμητικώς την διεύθυνσιν των εν αυτή εκπαιδευτηρίων», όπως γράφει ο Κ. Λαμέρας.

--- Το 1890 επεισόδιο του παπα-Κυριαζή Καλαφάτη με ένα χότζα στη Μάκρη κατά την περιφορά του Επιταφίου, όπου ο χότζας δεν σηκώθηκε από τη θέση του και ο παπα-Διονύσιος του έδωσε μια

με το μαστούνι του στο κεφάλι. Την επομένη, που τον κάλεσε ο διοικητής, ο παπα-Διονύσιος του είπε: «Αυτός ο χότζας πρέπει να φύγει από τη Μάκρη, γιατί δεν σεβάστηκε τον Χριστό μας νεκρό, που περνούσε από μπροστά του». Μετά από αυτό ο παπα-Διονύσιος έκανε τηλεγράφημα στο πατριαρχείο και ήρθε διαταγή να φύγει ο χότζας από τη Μάκρη. [Νικ. Εμμ. Καραγεωργίου «Μάκρη και Λιβίσι» σελ. 38].

1900

Μέχρι το 1900 Γ. Γ. της Εφοροδημογεροντίας της Κοινότητας του Λιβισιού ήταν ο Βασίλειος Ι. Σαράφης [από το 1883]. Μετά από αυτόν, από το 1900 μέχρι του Ευρωπαϊκού πολέμου, Γ. Γ. της Εφοροδημογεροντίας του Λιβισιού ήταν πρώτα ο Χριστόδουλος Θεοφ. Παπαδουλής και έπειτα ο Αλέξανδρος Κυρ. Τσακίρης, ιατροί [Σ. Π. 243].

--- Το 1900 ο Γεώργιος Λαζαρίδης [1864-1917], δικηγόρος με μεγάλη κοινωνική και πατριωτική δράση, που από το 1890 ήταν Γ. Γ. [της Εφοροδημογεροντίας] της Κοινότητας Μάκρης παραιτείται υπέρ του Βασιλείου Ι. Σαράφη, που από το Λιβίσι κατεβαίνει στη Μάκρη. [Σάββα Πασχαλίδη σελ.267]

1891

Ιδρύεται ο Μικρασιατικός Σύλλογος «Η Ανατολή» με την πρωτοβουλία μικρασιατών που είχαν εγκατασταθεί στην Αθήνα Πρόεδρος ο Καθηγ. Μαργαρίτης Ευαγγελίδης και Γ. Γ. ο Κων/νος Λαμέρας, και μετά τον θάνατο του Μ. Ευαγγελίδη πρόεδρος του. Σκοποί του Συλλόγου: Η ενίσχυση του ελληνισμού της Μ. Ασίας [εκπαίδευση, θρησκεία, γλώσσα, εθν. φρόνημα. Ο Σύλλογος εξέδωσε το περιοδικό «Ξενοφάνης» από το 1903 ως το 1908. Επίσης ίδρυσε το Ιεροδιδασκαλείο Σάμου «Η Ανατολή» όπου φοίτησαν και έγιναν δάσκαλοι

πολλοί ΜακρηνοΛιβισιανοί υπότροφοι της Δημογεροντίας και των Ευεργετών. [Μ. Π. Δελησάββας «Το Λεξικό Μάκρης και Λιβισίου Μικράς Ασίας σελ. 31]. Η δράση της «Ανατολής συνεχίστηκε μέχρι το θάνατο του Κ. Λαμέρα, το 1949.

1894

Ιδρύεται το πρώτο φιλεκπαιδευτικό σωματείο της Μάκρης, το Αναγνωστήριο «Τελμησσός» κατά τον Σάββα Πασχαλίδη [σελ. 246], και σύμφωνα με το περιοδικό «Ξενοφάνης», [1907] ή το 1873 από τον Β. Ι. Σαράφη, σύμφωνα με τον Κ. Λαμέρα [σελ. 43]. Ο Β. Ι. Σαράφης πλούτισε την βιβλιοθήκη του Αναγνωστηρίου με βιβλία, και εφημερίδες ελληνικές και γαλλικές. Στο Αναγνωστήριο γίνονταν διαλέξεις, και γενικά ήταν το εντευκτήριο των ξένων, που επισκέπτονταν τη Μάκρη.

1896 Λιβίσι-Μάκρη

Θάνατος του Μιχαήλ Μουσαίου.

Ο Κ. Λαμέρας γράφει σχετικά [σελ. 44]: «Ο θάνατος του Μ. Μουσαίου υπήρξε θάνατος αυτόχρημα Σωκρατικός. Μέχρι της τελευταίας αυτού πνοής, ενουθέτει και επαρηγόρει τους περί αυτόν οδειρομένους... Παρήλασαν πάντες οι Μακραιοί προ της κλίνης του, και δακρύνοντες κατησπάζοντο την χείρα αυτού, εκείνος δε απεχαιρέτα αυτούς δια της λέξεως «χαίρετε, χαίρετε»... Μετά την ακολουθίαν [στη Μάκρη] ο νεκρός μετηνέχθη εις Λυβήσιον. Οδός ορεινή, ανώμαλος, απόστασις δύο ωρών. Και όπως εις τας λιτανείας, οι πάντες εξ ευλαβείας φιλοτιμούνται τα υποβαστάσωσι την περιφερομένην αγίαν εικόνα, ούτω και τότε ο Λυβησιανοί και Μακραιοί εθεώρουν υποχρέωσιν επιτακτικήν, καθήκον ιερόν, έργον θεάρεστον. να υποβαστάσωσιν το φέρετρον του Μουσαίου... επαναλαμβάνοντες εν ενί στόματι: «αμ' πού μας αφίνεις δάσκαλί μας»... Και όταν επήλθε το τέλος, εν Λυβησίω εγένετο δια κωδωνοκρουσιών

γενικός συναγερμός και απεφασίσθη όπως κατέλθωσι πάντες εν σώματι, εις Μάκρην και μεταφέρωσιν τον νεκρόν εις Λυβήσιον. Και κατήλθον πάντες, εκατοντάδες πολλαί και εξήτουν τον νεκρόν, αλλ' οι Μακραίοι ηρνήθησαν διεκδικούντες υπέρ αυτών την τιμήν να θάψωσιν εν Μάκρη τον Μουσαίον. Προ των εξαιρετικώς απειλητικών όμως διαθέσεων των Λυβησιανών, ηναγκάσθησαν να υποχωρήσωσιν, απεφασίσθη δε η νεκρώσιμος ακολουθία να ψαλεί εν Μάκρη, ο δε νεκρός να μετακομισθεί εις Λυβήσιον... Ήτο ο πατήρ του Λυβησιού και ο θάνατός του αφήκε τους Λυβησιανούς ορφανούς και απροστάτευτους... Επί δύο ημέρας οι κώδωνες πασών των εκκλησιών Λυβησιού και Μάκρης εκρούοντο πενθίμως από πρωίας μέχρις εσπέρας... Ο νεκρός μετηνέχθη και ετάφη εις το προαύλιον του Ναού των Ταξιαρχών, εν θέσει περιβλέπτω»... Στον τάφο του πάνω οι ΜακρηνοΛιβισιανοί χάραζαν το εξής επιτύμβιο: «Ενταύθα αναπαύεται το της πατρίδος κλέος / ο γηραιός διδάσκαλος ο Μιχαήλ Μουσαίος» [Καλ. Μουσαίου-Μπουγιούκου «Παραμύθια» σελ.311].

--- Το 1896, η σφαγή των Αρμενίων στην Κων/πολη υπό τα όμματα των εκπροσώπων των μεγάλων δυνάμεων.

1897

Ο ατυχής πόλεμος Ελλάδας-Τουρκίας και βαριά ήττα της Ελλάδας. Πρωθυπουργός της Ελλάδας ο Δηλιγιάννης.

1899

Ο Βασίλειος Μ. Μουσαίος υποβάλλει στον πρόεδρο της Γαλλικής Ακαδημίας δρ. Λαβεράν την επιστημονική του άποψη-μελέτη για την ελονοσία, και στη συνέχεια προβαίνει στην παρασκευή της «μουσαίνης» ή «πλασμοδιοκτόνου», από γαλλικό φαρμακευτικό οίκο.

1900

--- Το 1900 ο παπα-Διονύσιος Καλαφάτης, μέχρι τότε αρχιερατικός επίτροπος του μητροπολίτη Πισιδίας στη Μάκρη, αναγκάζεται να καταφύγει στην Αθήνα γιατί «η απροκάλυπτος εθνικιστική του δράσις, ήγειρε την οργήν των Τούρκων» κατά τον Κ. Λαμέρα [σελ. 52]. Ο παπα-Διονύσιος Καλαφάτης, κατά κόσμον Κριεζής Καλαφάτης, ήταν απόφοιτος του Διδασκαλείου Αθηνών. Αφού δίδαξε επί 8 χρόνια στα σχολεία της Μάκρης χειροτονήθηκε παπάς, και έγινε αρχιερατικός επίτροπος του μητροπολίτη Πισιδίας, στην περιφέρεια του οποίου υπήγετο εκκλησιαστικώς εξ αρχής, η Μάκρη και το Λιβίσι. Μετά την αυτοεξορία του στην Αθήνα υπηρέτησε ως ιερέυς πρώτα στο ναό του αγίου Λουκά στα Πατήσια και έπειτα μέχρι το θάνατό του στον ναό της Ζωοδόχου Πηγής στην Αθήνα. Με μεγάλο κοινωνικό έργο, ιδρυτής του φιλανθρωπικού συλλόγου «Μέριμνα» και πρόεδρος του ενοριακού φιλανθρωπικού ταμείου της Ζωοδόχου Πηγής. Το 1918 μαζί με άλλους πατριώτες, τον Νίκο Καραβασίλη γιατρό, Κώστα ή Παύλο Μακρή. Κ. Λαμέρα και άλλους, ίδρυσε τον «Παλλύκιο Σύλλογο» που πολλά προσέφερε στους εκ Μ. Ασίας πατριώτες και μετά το 1922 στους πρόσφυγες ΜακρηνοΛιβισιανούς. Ο «Παλλύκιος Σύλλογος» συνέβαλε εξαιρετικά στην εγκατάσταση των 92-93 οικογενειών από το Λιβίσι και τη Μάκρη στην Ξυλοκέρizza Αττικής και την ίδρυση της Νέας Μάκρης. Πέθανε στην Αθήνα το 1939.

--- Το 1890 ο Βασίλειος Ι. Σαράφης, αφού χάσει τις εκλογές τις εκλογές ως Γ. Γραμματέας της Εφοροδημογεροντίας στο Λιβίσι, το 1898, από τον γιατρό Σταύρο Ιωαννίδη, αδελφό [;] του Μιχ. Μουσαίου,κατεβαίνει από το Λιβίσι στη Μάκρη, όπου αναλαμβάνει Γ. Γ. της Κοινότητας Μάκρης. Γ. Γ. της Εφοροδημογεροντίας στο Λιβίσι είναι τώρα ο γιατρός Χριστόδουλος Θ. Παπαδουλής [1870-1942], που με πρωτοβουλία του αναμορφώνεται και βελτιώνεται ο Κανονισμός της Εφοροδημογεροντίας. Επί των ημερών του Χ. Θ. Παπαδουλή η εκλογή της Εφοροδημογεροντίας γίνεται από 15 εκλέκτορες από κάθε μια από τις 3 Ενορίες του Λιβισιού, σύνολο

45 εκλέκτορες, που εξέλεξαν τους 12 Εφοροδημογέροντες. Η λειτουργία των σχολείων βελτιώνεται, όπως επίσης και με αύξηση του αριθμού των δασκάλων κ.ά. Ο γιατρός Χριστόδουλος Θ. Παπαδουλής, έδινε μεγάλη σημασία στα εθνικά θέματα και ήταν θερμός πατριώτης. Μέλος της Εθνικής Εταιρείας [;] στο Λιβίσι...

1901

Το 1901 ο Γεώργιος Εμμ. Τσακκίρης [1863- 1911] από δάσκαλος γίνεται ιερέυς και παίρνει το όνομα παπα-Γρηγόριος [τον ονομάζουν επίσης «Ζακχαίο» λόγω του μικρού του αναστήματος]. Ο παπα-Γρηγόριος απασχολεί με τις πιο τιμητικές κρίσεις και τους δυο βασικούς ιστορικούς του Λιβισιού και της Μάκρης, τον Κων/νο Λαμέρα και τον Σάββα Πασχαλίδη. Γιατί φαίνεται υπήρξε μαζί με τον Βασίλειο Ι. Σαράφη, το δεξί χέρι του Μιχαήλ Μουσαίου για τη μεταρρύθμιση της παιδείας. Ο Γ. Τσακκίρης ήταν μαθητής του Μ. Μουσαίου, για τον οποίο ο Δάσκαλος μίλησε στον πρύχοντα του Λιβισιού Άγγελο Καλαφάτη να τον στείλει στο Διδασκαλείο των Αθηνών, από όπου αποφοίτησε με τον βαθμό άριστα, και επιστρέφοντας στο Λιβίσι ανέλαβε την διοργάνωση των Σχολείων. Ως δάσκαλος, ο Γ. Τσακκίρης από το 1887-1888, αντικατέστησε το αλληλοδιδασκτικό σύστημα του Μ. Μουσαίου, με αυτό που ίσχυε στην Ελλάδα. Επίσης τροποποίησε τον Κανονισμό ώστε οι δάσκαλοι να διορίζονται από την Εφορία και όχι από τον μητροπολίτη, όπως μέχρι τότε. Με αυτό τον τρόπο πρώτα στο Λιβίσι έγινε εξατάξια Αστική Σχολή και προσελήφθησαν κι άλλοι δάσκαλοι που είχαν διαπρέψει στις σπουδές τους στην Αθήνα, όπως ο Γεώργιος Πολίτης, ο Σάββας Πασχαλίδης, ο Αυγερινός Παναγιώτης, ο Πέτρος Παπαθεοφάνους, ο Χριστόδουλος Παπαδουλής, Αυγερινός Φιλίππου κ.ά., από το Ιεροδιδασκαλείο Σάμου, η «Ανατολή», αλλά και από την Κύπρο, όπως ο Βασ. Παπαδόπουλος. Με αυτό τον τρόπο καταρτίστηκε μια τάξη Γυμνασιακή, όπου δίδασκαν μετακαλούμενοι καθηγητές φιλόλογοι [Κ. Λαμέρα σελ. 49]. «Ο παπα-Γρηγόριος, γράφει επίσης ο Σάββας Πασχαλίδης [σελ. 282], δεν υπελήφθη ουδενός εις εθνικήν δράσιν.

Ήτο μέλος της τριμελούς επιτροπής του Επαναστατικού σωματείου «Φιλική Εταιρεία»... .. «Η Εθνική Εταιρεία ιδρύθηκε, γράφει ο Σάββας Πασχαλίδης, μετά το τουρκικόν Ψευδοσύνταγμα υπό του Νεοκλέους Καζάζη και Ζαρίφη και εσκόπει να εξεγείρη το υπόδουλον έθνος εν περιπτώσει απειλουμένου τότε Ελληνοτουρκικού πολέμου δια το Κρητικόν ζήτημα και το μπύκοτάζ που εφήρμοζαν οι Τούρκοι κατά του εμπρίου και της ναυτηλίας μας. Πράκτορες της Εταιρείας περιήρχοντο τα υπόδουλα τμήματα της ελληνικής πατρίδας... ο Βουγιούκας εκ Σάμου επεσκέφθη το Λιβίσι, καθώς και την Μάκρην, διορίσας Διοικούσαν Επιτροπήν, από τους ιατρούς Β. Σαρράφην και Β. Μουσαίον και από τους δικηγόρους Χατζή- Γιάννην Κωνσταντινίδην και Γεώρ. Λαζαρίδην, και διαγγελείς μεταξύ Λεβησίου-Μάκρης τους διδασκάλους Σάβ. Πασχαλίδην, Πέτ. Παπαθεοφάνους, Αυγ. Πανηγύρην και Δημ. Παπαντωνίου. Των διαγγελέων αυτών, ο ρόλος ήτο σοβαρός και λίαν ριψοκίνδυνος και μάλιστα εν καιρώ νυκτός, αλλ' η φλόγα της πατρίδος ως φωτεινόν άστρον, τους οδηγεί εις τον δρόμον του καθήκοντος και της τιμής».

1902

Ο Κων/νος Λαμέρας εγκαθίσταται στην Αθήνα [κατά τον Σάββα Πασχαλίδη το 1901 [σελ. 250] μετά από 4 χρόνια ειδικευση στην γυναικολογία, στο Παρίσι 1897-1899 και 1900-1902. Το 1906 γίνεται υφηγητής και διδάσκει 7 χρόνια στο Παν/μιο Αθηνών και στην ιδιωτική του κλινική, που της έδωσε το όνομα «Ιπποκράτης», όπου εξέταζε και θεράπευε δωρεάν ή με πολύ μικρή αμοιβή τους έχοντες ανάγκη. Την κλινική αυτή ίδρυσε το 1908 και τη διατήρησε μέχρι το 1935. [Ιωάννης Κ. Λαμέρας στο «Η Μάκρη και το Λιβίσι» σελ. 1γ]

1903

Γεννιέται στη Μάκρη ο Χαρίτων Χαριτωνίδης, κορυφαίος φιλόλογος και μετέπειτα Καθηγητής της Φιλοσοφικής Σχολής του Παν/

μίου Αθηνών και Ακαδημαϊκός. Γεννήθηκε στη Μάκρη της Μ. Ασίας το 1878, τέλειωσε το σχολείο στη Μάκρη, και στο Γυμνάσιο φοίτησε στη Σάμο και στην Αθήνα. Πτυχίο φιολόγου το 1902, μαθητής του Καθ. Κόντου στη συνέχεια, Καθηγητής στο Παν/μιο Αθηνών και Ακαδημαϊκός. Ειδικεύτηκε στην αποκατάσταση αρχαίων κειμένων, τραγωδιών, έργων του Πλουτάρχου κ.ά.

--- Το 1903 επίσης γεννιέται στη Μάκρη Μ. Ασίας ο Ντόλης Νίκβας [φιλολογικό ψευδώνυμο του Απόστολου Βασιλειάδη]. Ο Νίκβας σπούδασε στη Σμύρνη και στη Γερμανία οικονομικά και εμπορικά. Έγινε δημοσιογράφος στο «Σκρίπ» και στην «Εσπερινή» κ.ά. Διηγήματά του δημοσίευσε σε λογοτεχνικά περιοδικά της Σμύρνης. Έργα του: Διηγήματα, μυθιστορήματα, νουβέλες, Θέατρο. Ένα από τα θεατρικά του βραβεύτηκε από τον «Καλοκαιρινείο Διαγωνισμό». Ο Ντόλης Νίκβας ήταν ένας από τους κύριους εκπροσώπους της λογοτεχνικής γενιάς του 1920 και της κοσμοπολίτικης τάσης της λογοτεχνίας. Πέθανε στη Νέα Σμύρνη το 1937

--- Το 1903 επίσης γεννιέται στη Μάκρη της Μ. Ασίας ο Νικόλαος Εμμ. Καραγεωργίου. Φοίτησε στη Μάκρη στο Σχολείο [έβγαλε την 5^η Δημοτικού γιατί οι Τούρκοι κλείνανε τα σχολεία λόγω των βαλκανικών πολέμων και των βομβαρδισμών των παραλίων] και είχε δάσκαλο τον Γεώργιο Πολίτη. Πήγε εξορία μαζί με την οικογένειά στο Δενισλή το 1917, και έπειτα στην μεγάλη τελευταία εξορία στην Καισάρεια το 1921. Επέστρεψε στην Ελλάδα από τη Μερσίνα και βρέθηκε στη Ζάκυνθο με εξανθηματικό τύφο. Στη Νέα Μάκρη πρωτοστάτησε στην ίδρυση της Κοινότητας και ήταν πάντοτε σεβαστό της μέλος, με αγάπη για την πατρίδα και την Παράδοση, και με γερή μνήμη της μουσικής της Παράδοσης, ψάλτης επίσης. Έγραψε το «Μάκρη και Λιβίσι Μ. Ασίας» Α΄ έκδοση 1986 και Β΄ έκδοση 2006, με την προσθήκη του «Από τη Μάκρη της Μικρασίας, στη Νέα Μάκρη Αττικής», και τα δυο κείμενα πολύ σημαντικά και αυθεντικά ντοκουμέντα της Ιστορίας μας.

1904

Από το 1904 ως το 1914 Δάσκαλος Σάββας Πασχαλίδης βρίσκεται και διδάσκει στην Αστική Σχολή Μάκρης, από το 1904 μέχρι το 1909, και μετά στην Αστική Σχολή Λιβισίου μέχρι τις 31 Σεπτεμβρίου του 1914, οπότε ζορισμένος από τους Τούρκους να στρατευτεί και να πάει στα αμελέ ταμπουρού δραπετεύει, έρχεται πρώτα στη Σάμο και έπειτα στη Χίο.

--- Το 1904 γεννιέται στη Σμύρνη, όπου είχαν καταφύγει η οικογένεια του γιατρού Βασιλείου Μουσαίου, η Καλλιόπη Μουσαίου-Μπουγιούκου, η μετέπειτα μεγάλη λαογράφος της πατρίδας των προγόνων μας. Σπούδασε στη Σμύρνη κι έπειτα στην Αθήνα, φίλη της Μέλπωσ Μερλιέ, στέλεχος του ΚΜΣ. Με τις Παροιμίες» και τα «Παραμύθια», όπως επίσης με τις λαογραφικές μελέτες, που δημοσίευσε στα «Μικρασιατικά Χρονικά», τον 12^ο και 14^ο τόμο, το «Θανή και θρήνος στο Λιβίσι και στη Μάκρη», και το «Εγκυμοσύνη-γέννηση-βρέφος». Με όλα αυτά η Καλλιόπη Μπουγιούκου - Μουσαίου έκανε γνωστή την πατρίδα μας σε όλο τον κόσμο.

1905

Ο Βασίλειος Βασιλειάδης, πλούσιος έμπορος της Μάκρης επεκτείνει τις εμπορικές του δραστηριότητες στη Σμύρνη, όπου διαπρέπει και στο εμπόριο και σε κοινωνικές προσφορές. [Σημ. Ανηψιός του, γιος του αδερφού του Νίκου και της ευεργέτριας επίσης Ευαγγελίας Βασιλειάδη [το γένος Γαρυφάλλου] ήταν ο λογοτέχνης και θεατρικός συγγραφέας Ντόλης Νίκβας].

1907

Γίνονται τα εγκαίνια [7 Ιανουαρίου 1907] του κτιρίου της Αστικής Σχολής Μάκρης, που ιδρύθηκε με δωρεά του μεγάλου ευεργέτη Λιβισίου-Μάκρης Χατζη-Νικόλα Λουιζίδη. Παρών ο παπα-Διονύσιος Καλαφάτης αρχιερατικός επίτροπος του μητροπολίτη Πισιδίας

Κωνσταντίνου, και Πρόεδρος των Κοινοτικών Σωματείων Μάκρης, ο Γ. Γ. και Έφορος των Σχολών Βασίλειος Ι. Σαράφης, οι Έφοροι Χαράλ. Αντωνιάδης, Χατζη- Γιάννης Κωνσταντινίδης, Πλάτων Μ. Μουσαίος κ.ά.

1908

Τουρκική μεταπολίτευση και επικράτηση των Νεοτούρκων υπό την τριανδρία του νεοτουρκικού κομιτάτου «Ένωση και Πρόοδος»: του Εμβέρ Πασά, που υπηρέτησε ως υπουργός πολέμου κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, του Ταλάτ Πασά και του Τζεμάλ. Το κόμμα «Ένωση και Πρόοδος», σύλλογος στην αρχή και έπειτα κομιτάτο, και κόμμα στο τέλος, που ξεκίνησε ως υπέρμαχο της ισότητας και των συνταγματικών δικαιωμάτων και έγινε το αντίθετο, μοχλός και εκτελεστής εθνοκάθαρσης και γενοκτονιών, ιδιαίτερα υπό την καθοδήγηση του Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ.

---- Το 1908 επίσης, ψήφιση του Συντάγματος Χουριέτ επί Αβδούλ Χαμήτ Β΄, [του Ψευδοσυντάγματος], με υποσχέσεις ισότητας και δικαιοσύνης, για το οποίο ο πατριάρχης Ιωακείμ Γ΄ είχε πει ότι θα ήταν ο τάφος των χριστιανών και των προνομίων τους.

1909

--- Το 1909 το κίνημα των Νεοτούρκων προβαίνει στην εκθρόνιση του σουλτάνου. Μετά την ανάληψη της εξουσίας, οι Νεότουρκοι εξαπέλυσαν απηνή διωγμό εναντίον των χριστιανών, με επιχειρήσεις βίαιου εκτουρκισμού, με στρατολογίες πολλών ηλικιών στα αμελέ ταμπουρού, με επεμβάσεις στην παιδεία, στρατολόγηση δασκάλων, εξευτελισμό ιερέων, βαριά φορολογία εμπόρων και βιομηχάνων, αυθαίρετες εισφορές υπέρ του στρατού και του στόλου, μπουκοτάζ προϊόντων, συκοφαντίες και ψευδείς κατηγορίες και άλλα πολλά, ώστε η ζωή των χριστιανών να γίνει αφόρητη [Σάββας Πασχαλίδης σελ. 308]

--- Το 1909 κηρύσσεται γενική επιστράτευση για όλο τον πληθυσμό της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Οι μη μουσουλμάνοι υπήκοοι μέχρι τότε απαλλάσσονταν από τη στράτευση πληρώνοντας το αντισηκωμα, γνωστό ως μπεντέλ. Πολλοί για να αποφύγουν αυτή τη στράτευση στα αμελέ ταμπουρού, μετανάστευσαν στο εξωτερικό, και άλλοι υπέστησαν τις συνέπειες ως φυγόστρατοι. [Σ. Π. σελ. 308]. [Σημ. Μόλις το 1/3 των στρατευθέντων γενικά επέζησε κατά τον Σ. Π. σελ. 308]

--- Το 1909 ο γιατρός Βασίλειος Μουσαίος εγκαταστάθηκε στη Σμύρνη οικογενειακώς, αναγκασθείς να μετοικήσει λόγω των πατριωτικών του φρονημάτων. Στη Σμύρνη ο Β. Μουσαίος ανέπτυξε μεγάλη ιατρική [στην επιδημία χολέρας το 1913] και επίσης μεγάλη πατριωτική και κοινωνική δραστηριότητα.

1910

Από το 1910 ως το 1922, σημειώνει ο Σάββας Πασχαλίδης, οι επιστήμονες του Λιβισίου υπερέβαιναν τους 200! [σελ. 236]

1911

Θάνατος της Καλλιόπης Λουιζίδου συζύγου του Χατζη-Νικόλα Λουιζίδη, που κηδεύτηκε με μεγάλες τιμές στη Μάκρη και στο Λιβισι και θάφτηκε στο προαύλιο του Ταξιάρχη, δίπλα στον Μιχ. Μουσαίο [Ν. Εμμ. Καραγεωργίου σελ. 46].

--- «Κατά το 1911 η Μάκρη προήχθη εις Επισκοπήν Πατάρων υπό τον Μητροπολίτην Πισσιδίας. Πρώτος Επίσκοπός της ετοποθετήθη ο εκ Σπάρτης της Πισσιδίας τελειόφοιτος της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης κυρ Μελέτιος Χατζάπογλου [1880- 1967]. Ο νέος επίσκοπος ήτο μετρημένος, γνώστης της τουρκικής γλώσσης, πολιτικής νοοτροπίας και τερτιπίων των τουρκικών αρχών, δι'ο εξυπηρέτησε το ποίμνιόν του με πολιτικήν σύνεσιν και δεξιότητα» [Σάββα Πασχαλίδη σελ.261]

--- Το 1911 [Σ. Π. σελ. 249] πεθαίνει ο γιατρός Σταύρος Ιωαννίδης [1850-1911] αδερφός του Μιχαήλ Μουσαιίου. Που αφού υπηρέτησε από το 1898 ως το 1904 ως ιατρός και Έφορος στο Λιβίσι, «οπότε κληθείς, όπως γράφει, υπό του φίλου του Χιλμή-Πασά Γενικού Διευθυντού Μακεδονίας, μετέβη οικογενειακώς εις Θεσσαλονίκην, όπου κατά το 1911 απέθανε».

--- Το 1911 το οικογενειακό πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως τιμά τους ευεργέτες της Κοινότητας της Μάκρης, αδελφούς Κωνσταντίνο και Κυριάκο Κρεμμυδά, γιους του επίσης ευεργέτη της Μάκρης Εμμανουήλ Κρεμμυδά, για δωρεές υπέρ των Σχολών.

--- Το 1911 επίσης εκδίδεται σε βιβλίο η μελέτη του Ιωσήφ Χαριτωνίδη, δρ. φιλολογίας και αδερφού του Χαρίτωνος Χαριτωνίδη «Περί της Λιβισιανής Διαλέκτου».

1912

Πόλεμος βαλκανικών κρατών κατά της Τουρκίας [Α΄ Βαλκανικός Πόλεμος 1912-1913]. Οι νίκες του ελληνικού στρατού επί των Τούρκων έδωσαν ευκαιρία στους Νεότουρκους να εντείνουν τις διώξεις εναντίον των Ελλήνων.

--- Γύρω στα 1912-1914 γεννήθηκε στη Μάκρη ο Νίκανδρος Κεπέσης, αγωνιστής και ιδεολόγος, γνωστός και ως ο «ήρωας της Ηλεκτρικής του Πειραιά». Μέλος της Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών επίσης, αν και διεθνιστής, είχε μέσα του άσβηστη τη φλόγα για την ιδιαίτερη πατρίδα του το Λιβίσι και τη Μάκρη. Έργα του σχετικά: Το «Από τα τρίςβαθα της μνήμης», το «Στη γενέτειρά μου», το «75 χρόνια μετά την Καταστροφή» κ.ά.

1914 Μάκρη

Θάνατος του γιατρού Βασιλείου Ι. Σαράφη. Τα τελευταία χρόνια ο Β. Ι. Σαράφης από το 1900-1914 ήταν Γ. Γ. της Εφοροδημογεροντίας Μάκρης.

--- Το 1914 επίσης κηρύσσεται και πάλι γενική στρατολογία των χριστιανών υπηκόων μέχρι 50 ετών, που τους κατέτασσαν στα τάγματα εργασίας, αμελέ ταμπουρού, όπου δούλευαν στους δρόμους, στα ανθρακορυχεία, στα τραίνα και σε διάφορα επαγγέλματα, κάτω από τις χειρότερες συνθήκες, με σκοπό τη φυσική τους εξόντωση. Οι χριστιανοί, μπορούσαν να εξαγοράσουν αυτή τη θητεία με 40 χρυσές λίρες το χρόνο, αλλά προτού λήξει αυτός ο χρόνος, τους καλούσαν και πάλι. Έτσι πολλοί που δεν μπορούσαν να αντέξουν τις κακουχίες, δραπετεύαν και γίνονταν κατσάκια [φυγόστρατοι]. Όσους δραπετέτες έπιαναν τους έστελναν στα ενδότερα και σε βαρύτερες δουλειές, ενώ άλλοι ληστεύονταν και σκοτώνονταν από τους ληστές. Όσοι ήταν κοντά στα τουρκικά παράλια δραπετεύαν για τη Σάμο, από τα Σόκια, με Σαμιώτες καϊζήδες. [Νικ. Εμμ.Καραγεωργίου σελ. 49]

--- Το 1914 σημειώνεται η Α΄ Εξορία των Χριστιανών από τη Θράκη και την Ανατολική Ρωμυλία πριν την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Κατ'αυτήν 450.000 Έλληνες αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους.

--- Το 1914: Κλείσιμο των Σχολείων και των Εκκλησιών στη Μάκρη και στο Λιβίσι. Στα χρόνια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου διενεργούνταν εκτοπισμοί πληθυσμών της Προποντίδας και του Αγαίου, από τα παράλια στο εσωτερικό. «Προ της τοιαύτης καταστάσεως το Πατριαρχείον εκήρυξε την Εκκλησίαν, ή μάλλον τους χριστιανούς της Τουρκίας εν διωγμώ... Και η Εφοροδημογεροντία Λεβησίτου-Μάκρης, έκλεισε προ των εξετάσεων τα Σχολεία αρχάς Ιουνίου 1914. Οι Νεότουρκοι έσπευσαν να καλέσουν τους διδασκάλους των δύο Κοινοτήτων να παρουσιαστούν προ του Καϊμακάμη και του Στρατιωτικού Διοικητού. Ο Καϊμακάμης ωμίλησεν εις τους δασκάλους με ύφος οργίλον και τους ηπέιλησεν ότι θα τους παραπέμψει εις το Στρατοδικείον... Αφού το πείραμα του εκφοβισμού απέτυχεν, κατέφυγον εις άλλο. Εζήτησαν από τους διδασκάλους να υποβάλουν τα διπλώματά των εις την Τουρκικήν Επιθεώρησιν...[ορισμένοι] παρέδωσαν τα πτυχία των, ή καλύτερον δεν αναμέτρησαν τας

συνεπείας του λάθους των. Μόνον οι Σάββας Πασχαλίδης, Αυγερινός Πανηγύρης και Αναστάσιος Παπαδημητρίου προετίμησαν να στρατευθούν παρά να συνεργήσουν εις την καταπάτησιν των προνομίων, δι'ων εξηρτώντο και ελάμβανον αδείας εξασκήσεως του επαγγέλματος και διορισμούς από τους Μητροπολίτας και ουχί από Επιθεωρητάς των Σχολείων». [Σάββας Πασχαλίδης σελ. 307].

--- Το 1914 ο Σάββας Πασχαλίδης παντρεύεται στη Μάκρη την Πηνελόπη Πουρνάρη, απόφοιτο του Κεντρικού Παρθεναγωγείου Σμύρνης, και στη συνέχεια διέφυγε με βάρκα στη Σάμο για να αποφύγει τη στράτευση στα τάγματα εργασίας. Στη Σάμο έμεινε και δίδαξε μέχρι το 1920 και κατόπιν στη Χίο [Διευθυντής Αστικής Σχολής Χίου] μέχρι το 1938.

--- Το 1914 γεννιέται στη Σμύρνη ο Πλάτων Μουσαίος, γιος του Βασιλείου Μουσαίου. Ο Πλάτων Μουσαίος [1914-1986] με σπουδές στην Αθήνα και στο Παρίσι, στέλεχος του Κολεγίου Αθηνών, φίλος του Κάρολου Κουν και στέλεχος του Θεάτρου Τέχνης, πήρε μέρος στον πόλεμο του '40 και στην Εθνική Αντίσταση. Θεατρικός συγγραφέας και ποιητής. Εισηγητής του Ελευθέρου Θεάτρου και αντιπρόεδρος των Λαϊκών Χορών της Δώρας Στράτου, έγραψε εκτός από ποίηση και θέατρο, τα περίφημα «Χρονογραφήματά» του, στις εφημερίδες «Λιβίσι», «Μάκρη», «Φωνή του Λιβισιού και της Μάκρης» [1956-1967] και «Φωνή της Νέας Μάκρης» [1983-185] με αγάπη για την πατρίδα των προγόνων του και γνήσιο ΜακρηνοΛιβισιανό κέφι, που ο γιος Βασίλης Μουσαίου εξέδωσε σε βιβλίο το 2018.

1915

Μια αποτυχημένη απόπειρα απόδρασης με μεγάλες συνέπειες.

Το 1915, η απόπειρα που έκαναν 34 παλικάρια από την Καλάμια, την παραλία της Μάκρης, για να δραπετεύσουν για να αποφύγουν τη στράτευση, είχε τραγική κατάληξη. Γιατί σε ένα από αυτούς

βρέθηκε και ένα έγγραφο, που φαινόταν πως του το είχανε δώσει οι προύχοντες του Λιβισιού για να το φέρει στην Ελλάδα. Έτσι συνέλαβαν όσους φαινόταν ότι είχανε βάλει την υπογραφή τους και τους έστειλαν στις φυλακές του Δενισλή για να δικαστούν. Οι συλληφθέντες κατά τον Νικόλαο Εμμ. Καραγεωργίου [σελ.72] ήταν 17, ενώ κατά τον Σάββα Πασχαλίδη, που διασώζει και τα ονόματα των συλληφθέντων, ήταν 38 [σελ. 310]. Όλοι τους υπέστησαν ανήκουστα μαρτύρια. Από αυτούς μόνο 4 σώθηκαν, [ενώ ο ίδιος αλλού αναφέρει ότι σώθηκαν 7]. Ο Γιάννης Αγιορείτης προσπάθησε να πάρει πάνω του την ευθύνη αλλά δεν έπεισε τους βασιμιστές. Έτσι 3 από αυτούς, ο Γιάννης Αγιορείτης, ο Γεώργιος Αναγνωστόπουλος, και Γεώργιος Πανηγύρης καταδικάστηκαν από το στρατοδικείο στον δι'αγχόνης θάνατον. Όλους αυτούς θα πρέπει να τους θεωρούμε ήρωες και μάρτυρες της πατρίδας μας. [Σημ. Ας σημειωθεί επίσης ότι ο Γεώργιος Θεοδώρου Πανηγύρης, που μαρτύρησε με αυτό τον τρόπο στο Δενισλή, όπως γράφει ο Λαμέρας [σελ. 128] είναι ένας από τους ευεργέτες της Κοινότητας της Κοινότητας του Λιβισιού, που το έργο του και την προσφορά του, ανεγνώρισε και τίμησε το Λιβίσι].

1915

Κανονιοβολισμός της Μάκρης.

Τον Ιανουάριο του 1915 μοίρα του γαλλικού στόλου μπήκε μέσα στο λιμάνι της Μάκρης και κανονιοβόλησε το Ντιπόι, τις τουρκικές στρατιωτικές εγκαταστάσεις στη Μάκρη, που ήταν απέναντι στην πλαγιά του βουνού. Τον Φεβρουάριο του ίδιου χρόνου [1915] ένα γαλλικό αντιτορπιλικό κανονιοβόλησε και έκαψε τις αποθήκες πετρελαίου στο Γκάζι, που ήταν στην παραλία Καρακιόζα, ενώ τον Μάιο του ίδιου χρόνου βύθισαν ένα μεγάλο τούρκικο ιστιοφόρο που μετέφερε πολεμοφόδια. Το ίδιο έγινε και τον Μάιο του 1915 από ένα γαλλικό θωρηκτό και ένα αντιτορπιλικό στο λιμάνι της Μάκρης. Όλα αυτά ήταν αποτελέσματα της κατασκοπίας υπέρ των

συμμάχων, των ΜακρηνοΛιβισιανών πατριωτών, που δρούσαν με ηρωισμό στην περιοχή, όπως ο Μανώλης Καραγεωργίου και άλλοι, όπως επίσης και ο βομβαρδισμός το 1916 από γαλλικό αντιτορπιλικό και αεροπλάνο, του Τηλεγραφείου των Τούρκων έξω από τη Μάκρη.

--- Το 1915 επίσης, γύρω στα 20 παλικάρια από το Λιβίσι και τη Μάκρη, που περίμεναν να στρατευθούν στα τάγματα εργασίας, επιχείρησαν να αποδράσουν με βάρκα από το λιμάνι της Μάκρης. Ήταν 1 η ώρα μετά τα μεσάνυχτα, Μεγάλη Πέμπτη. Όμως η αστυνομία που είχε το διοικητήριο στην παραλία κοντά στην προκυμαία, τους πήρε αντιλήφθηκε, τους κυνήγησε με βάρκες και με πυροβολισμούς τους ανάγκασε να γυρίσουν πίσω, ενώ κάποιοι έπεσαν στη θάλασσα για να σωθούν. Ευτυχώς δεν σκοτώθηκε κανείς.

1916

Το βούλιαγμα 2 γερμανικών υποβρυχίων στην Κεραμιά από 2 γαλλικά πολεμικά και 1 αεροπλάνο.

Και αυτή η επιτυχία οφείλεται στην κατασκοπεία των Μακρηνο-Λιβισιανών και στη συνεργασία τους με τις συμμαχικές δυνάμεις, τους Γάλλους. Συγχρόνως δείχνει και τον ενδιαφέρον της Γαλλίας, εκτός της Ιταλίας, για την περιοχή.

1916

Η πρώτη εξορία οικογενειών.

Το 1916 πραγματοποιείται η πρώτη εξορία ολόκληρων οικογενειών από τη Μάκρη και το Λιβίσι, προς τα ενδότερα. Συγκεκριμένα η πρώτη εξορία των οικογενειών από το Λιβίσι και τη Μάκρη έγινε το φθινόπωρο του 1916. Ο Νικ. Εμμ. Καραγεωργίου στο «Μάκρη και Λιβίσι», γράφει [σελ. 50]: «Οι Τούρκοι γνώριζαν ότι οι χριστιανοί στο Λιβίσι είχαν όπλα πολεμικά στα σπίτια τους ... επειδή όμως

ολίγοι τα παρέδωσαν άρχισαν ανακρίσεις και έρευνες... Οι τούρκικες αρχές εν τω μεταξύ επληροφορούντο για όσους δραπέτευαν από το στρατό και για εκείνους που είχαν καλέσει και δεν παρουσιάζοντο γιατί είχαν δραπετεύσει. Οι Τούρκοι έκαναν έρευνα στα σπίτια μήπως ήταν φυλαγμένοι μέσα. Έδερναν τους γονείς και τις γυναίκες των... Μετά άρχισαν να κάνουν καταλόγους οικογενειών και συγγενών τους εκείνων που δραπέτευαν, και το φθινόπωρο του 1917 τους ειδοποίησαν για εξορία... Αφού τους έδωσαν 8 ημερών προθεσμία... Μετά συγκεντρώθηκαν όλες οι οικογένειες μπροστά στο Διοικητήριο... Η πορεία μας για το Δενισλή κράτησε 6 μέρες... Τέλος φθάσαμε στο Δενισλή, εκεί μας παρέδωσαν στην τούρκικη Αρχή και μας άφησαν ελεύθερους»... Οι οικογένειες αυτές επέστρεψαν στα σπίτια τους, γράφει παρακάτω ο Νικ. Εμμ. Καραγεωργίου, τον Αύγουστο με Σεπτέμβριο του 1918, «εξαντλημένες οικονομικώς και με τσακισμένο το ηθικό των».

--- Το 1916 πεθαίνει στην Αθήνα ο ευεργέτης Λιβισίου και Μάκρης και Σμύρνης Μ. Ασίας Βασίλειος Βασιλειάδης σε ηλικία 56 ετών [γεν. 1860]

1917

Η δεύτερη Εξορία των οικογενειών

Για τη δεύτερη αυτή εξορία των οικογενειών, ο Νικ.Εμμ.Καραγεωργίου γράφει επίσης [σελ.51]: «Σε διάστημα ενός χρόνου είχαν δραπετεύσει και άλλοι πολλοί χριστιανοί από τον τούρκικο στρατό, γι' αυτό οι Τούρκοι έκαναν και άλλους καταλόγους οικογενειών για εξορία, πολύ περισσότερων από τις πρώτες. Και πάλι ειδοποίησαν για εξορία και τους έδωσαν προθεσμία 8 ημερών για να ετοιμαστούν. Με τις ίδιες ταλαιπωρίες και μαρτύρια οι οικογένειες αυτές έφτασαν στον τόπο εξορίας των, μετά από πορεία 4 ημερών, τον Σεπτέμβριο του 1917. Αυτά ήταν τα τούρκικα χωριά Χουρουτούμ, το Ατζι-Παγιαύμ, και το Στεφενή, που ήσαν προ του Δενισλή. Εκεί ενοίκιασαν τούρκικα σπίτια και έμειναν περιμένοντας τη λήξη του

πολέμου... Για να συντηρηθούν πολλές οικογένειες πουλούσαν στο παζάρι τα ρούχα και τα υφαντά των. Η εξορία κράτησε έως την υπογραφή της συνθήκης των Σεβρών το 1920». Σημ. Εκεί στο Δενισλή εξορία μαζί με την οικογένειά του, ο Νικ. Εμμ. Καραγεωργίου είδε και τις φυλακές, όπου είχαν βασανιστεί οι προύχοντες των ΜακρηνοΛιβισιανών και είχαν βρει μαρτυρικό θάνατο οι μάρτυρες Γιάννης Αγιορείτης, Γεώργιος Αναγνωστόπουλος και Γεώργιος Πανηγύρης. Ο Σάββας Πασχαλίδης δεν γράφει την ημερομηνία του γεγονότος, αλλά αυτό σύμφωνα με τις αναμνήσεις του Νικ. Εμμ. Καραγεωργίου [σελ. 72] θα πρέπει να συνέβη προ του 1917 ασφαλώς, ίσως το 1915, όπως έχουμε σημειώσει.

1917

Δολοφονία του καπετάν-Μάρκου

Ο καπετάν-Μάρκος ήταν Ταρσαναλής και είχε παντρευτεί γυναίκα από τον Ταρσανά, την Χρυσούλα Κωνταντακιού, από την οποία απέκτησε και ένα παιδί. Από το 1814 έκανε αντικατασκοπεία για τους συμμάχους και γι' αυτό ποι Γάλλοι τον είχαν διοικητή του Ταρσανά. Ο καπετάν -Μάρκος ήταν ο φόβος και ο τρόμος των Τούρκων της περιοχής. Τον σκότωσαν οι Τούρκοι σε ενέδρα στις 19 Ιουλίου 1917.

1919

--- Αποστολή μιας μεραρχία ελληνικού στρατού υπό τον Ν. Πλαστήρα στην Ουκρανία κατά της επαναστατημένης Ρωσίας. ---- Κατάληψη της Σμύρνης από τον ελληνικό στρατό.

--- Κορύφωση της γενοκτονίας των Ποντίων από τους Νεότουρκους του Κεμάλ.

--- 1919 στη Μάκρη

Η Αποστολή του Ερυθρού Σταυρού στη Μάκρη και δολοφονία του Νίκου Μάνωλα.

Με τις αλλεπάλληλες στρατεύσεις του άρρενος πληθυσμού, το 1909 και το 1914, καθώς και με τις εξορίες των οικογενειών του 1916 και 1917 η οικονομία του Λιβισιού και της Μάκρης κατέρρευσε εντελώς. Οι οικογένειες χωρίς τους άντρες που βρίσκονταν κι αυτοί εξορία αναγκάζονταν να πουλήσουν τις προίκες των κοριτσιών τους για να επιζήσουν. Αλλά και όσες οικογένειες επέστρεφαν από την εξορία ήταν σε κατάσταση ακόμα χειρότερη. «Η θέσις των χριστιανών των παραλίων της Μικράς Ασίας» γράφει ο Σάββας Πασχαλίδης [σελ. 312] «ήτο τραγική». Και πράγματι, τα τελευταία χρόνια η ζωή των ΜακρηνοΛιβισιανών ήταν μαρτυρική. Τότε η ελληνική κυβέρνηση αποφάσισε να στείλει βοήθεια δια του Ερυθρού Σταυρού στις περιοχές των παραλίων γύρω από τη Σμύρνη, που ο ελληνικός στρατός είχε ήδη καταλάβει με την εκστρατεία στη Μ. Ασία. Ανάμεσα σ' αυτές περιέλαβε και την Αλικαρνασό, αλλά και τη Μάκρη και το Λιβίσι, νοτιότερα. Η αποστολή βοήθειας του Ερυθρού Σταυρού, άρχισε τον Απρίλη του 1919. Στη Μάκρη η Αποστολή του Ερυθρού Σταυρού είχε επικεφαλής των το Νικόλαο Μάνωλα, ανθυπίατρο, μαζί με άλλους 10, γιατρούς και νοσοκόμους. Ο Ερυθρός Σταυρός πρόσφερε υπηρεσίες, και μοίρασε ρούχα, σε χριστιανούς και Τούρκους. Η αποστολή του υλικού σε ρουχισμό και φάρμακα, γινόταν κάθε εβδομάδα με το καράβι «Ρούμελη». Στην αρχή η αποστολή είχε δυσκολίες για την εγκατάστασή της. Την πρώτη φορά το «Ρούμέλη», εκτός της αποστολής του Ε. Ε. υπό τον Μάνωλα, πήρε τον γιατρό Βασίλειο Μουσαίο από τη Σμύρνη, και από τη Σάμο τον Σάββα Πασχαλίδη, και έφτασε στη Μάκρη το Σάββατο του Λαζάρου. Οι Τούρκοι φοβούμενοι επεισόδια έφεραν αντιρρήσεις, γιατί τάχα ο Παύλος Μακρής ήταν από τους επικεφαλής της αποστολής και ήταν φυγόδικος, όπως επίσης πως και άλλα μέλη της αποστολής ήταν φυγόστρατοι. Από την άλλη μεριά, ο Βασίλειος Μουσαίος προτού γίνουν οι διατυπώσεις ελευθεροκοινωνίας, κατέβηκε από

το πλοίο και επικοινωνήσε με προύχοντες Έλληνες και Τούρκους. Ένα άλλο επεισόδιο στην αποβάθρα του λιμανιού με πρωταγωνιστή τον πατριώτη δάσκαλο Γεώργιο Πολίτη και τον αδερφό του Γιάννη, έδωσε αφορμή στους Ιταλούς, που ένα τους αντιτορπιλικό ναυλοχούσε στο λιμάνι της Μάκρης, να βγουν και να καταλάβουν επίκαιρα σημεία της πόλης. Το περιστατικό αποσοβήθηκε με παρέμβαση του Οσμάν Μπέη, του Τούρκου διοικητή της Μάκρης, και του διοικητή της αστυνομίας, και με παρεμβάσεις από τον Χατζη-Γιάννη Κωνσταντινίδη, Ανδρ. Λαζαρίδη κ.ά., καθώς και με κατάλληλο διπλωματικό λόγο του Σάββα Πασχαλίδη. Τελικά η αποστολή απεχώρησε και την άλλη μέρα η «Ρούμελη» έφτασε στην Κάλυμνο, Κυριακή των Βαΐων, όπου το βράδυ στους «Νυμφίους» ο γιατρός Βασίλειος Μουσαίος έβγαλε πατριωτικό λόγο στην εκκλησία, που θεωρήθηκε από τους Ιταλούς που κατείχαν το νησί, εμπρηστικός, και γι' αυτό υπέδειξαν στην αποστολή να φύγει από το νησί. Όταν έφτασε και πάλι στην Αθήνα η αποστολή προέβη σε κατάλληλες διατυπώσεις, ώστε να γίνει δεκτή από τους Τούρκους της Μάκρης. Στη Μάκρη έγινε διανομή του υλικού, ρουχισμός, τρόφιμα και φάρμακα σε χριστιανούς και Τούρκους. Την επιτροπή χειραγωγούσε με μέτρο και διπλωματικότητα ο παπα-Διονύσιος Καλαφάτης που τον είχαν φαίνεται πάρει και αυτόν μαζί τους από την Αθήνα αυτή τη φορά. Έτσι εγκαταστάθηκε η επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού στη Μάκρη. Όμως τα πράγματα άρχισαν να αλλάζουν. Οι τουρκικές αρχές γίνονταν όλο και πιο εχθρικές έναντι της αποστολής, με τη ραγδαία άνοδο του Κεμάλ, και λόγω της στάσης των ευρωπαϊκών δυνάμεων σχετικά με τις ενέργειες της Ελλάδας, αλλά και από τις πατριωτικές εκδηλώσεις που έβλεπαν να γίνονται από τα μέλη της επιτροπής και ιδιαίτερα του Μάνωλα. Το «Ρούμελη» ερχόταν κάθε εβδομάδα φέρνοντας βοήθεια, και αυτό πρέπει να διήρκεσε μέχρι τον Αύγουστο του 1919. Και όσο βρισκόταν ο Βασίλειος Μουσαίος στη Μάκρη, γράφει ο Σ. Πασχαλίδης, σε πολλές από αυτές τις αποστολές, μπορούσε να συγκρατήσει τις πατριωτικές εκδηλώσεις του Μάνωλα, όταν όμως βρέθηκε στις αποσκευές του [του Βασίλειου Μουσαίου] το έγγραφο με το δημοψήφισμα 36 εγκρίτων πολιτών

Λιβισίου και Μάκρης, που ζητούσαν να περιληφθεί και η περιοχή Μάκρης-Λιβισίου στην αυτονομούμενη περιοχή της Σμύρνης, σύμφωνα με τη συνθήκη των Σεβρών, και την ένωση με την Ελλάδα, τότε οι Τούρκοι εξαγριώθηκαν. Και ο μεν Βασίλειος Μουσαίος ειδοποιημένος από φίλους του μπόρεσε να φύγει με αγγλικό ατμόπλοιο, όμως η θέση των χριστιανών επιδεινώθηκε. Και σε μια άλλη περίπτωση, όπου ο γιατρός Νίκος Μάνωλας περιφρόνησε την τούρκικη φρουρά του λιμανιού και δεν στάθηκε να γίνουν οι νόμιμες διαδικασίες ώστε να ανεβεί στο καράβι, πυροβολήθηκε από Τούρκο στρατιώτη και σκοτώθηκε. Ο θάνατος του Νίκου Μάνωλα ήταν καθαρή δολοφονία, που έγινε από Τούρκους και Ιταλούς. Ο Μάνωλας κηδεύτηκε με τιμές στο νεκροταφείο της Μάκρης, που ήταν απέναντι, στο βουνό, για να στέκει εκεί σαν ακοίμητος φρουρός της πόλης. Ο θάνατός του πρέπει να έγινε στις 18 Αυγούστου του 1919, και όχι στις 20 Ιουλίου του 1920 όπως γράψαμε στο Λεξικό Μάκρης και Λιβισίου [σελ. 180]. Τη δολοφονία του Μάνωλα έψαλε η λαϊκή μούσα με το αντίστοιχο τραγούδι, σαν ύμνο και σαν μοιρολόι για ένα ατρόμητο παλικάρι του λαού. Το τραγούδι αρχίζει ως εξής: «Το έτος χίλια εννιακόσια, έτος δέκα εννέα / επρόφτασαν οι Έλληνες να μας ελευθερώσουν / Οι χριστιανοί σαν είδανε τον Μάνωλαν στην Μάκρην/...» [Λαογραφικά σελ. 140].

1920

Η συνθήκη των Σεβρών μεταξύ της ηττημένης στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο Τουρκίας και των Ευρωπαϊκών δυνάμεων, που έδινε τη δυνατότητα αυτονόμησης της περιοχής Σμύρνης, και που ο Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ κατήργησε όταν ανέλαβε την πλήρη εξουσία, το 1921.

1921

Η Τελευταία εξορία Μακρηγών και Λιβισιανών τον Νοέμβριο του 1921

Οι Τούρκοι αφού στρατολόγησαν τους άνδρες των δυο Κοινοτήτων από 19 ως 50 ετών, αποφάσισαν να εξορίσουν και τον εναπομείναντα άρρενα πληθυσμό, από 13 ετών ως 70 ετών. Έτσι μετά από ειδοποίηση 8 ημερών, όπως έκαναν σχετικά με τις εξορίες, συγκέντρωσαν μπροστά στο διοικητήριο 480 άτομα, και στις 8 Νοεμβρίου του 1921 άρχισε η εξορία με την συνοδεία αστυνομικών. Μαζί και 2 ιερείς, ο Παπαναστάσης από τη Μάκρη και ο Παπαντώνης από το Λιβίσι. Πορεία με τα πόδια, πρώτη στάση οι Τόντηδες. Σε 6 μέρες έφτασαν στο Δενισλή. Μετά, μεταφορά με αμαξοστοιχία και βασανιστήρια με τα αναμμένα κάρβουνα της ατμομηχανής και κατ'άβρεγμα με το νερό της μηχανής στους σταθμούς. Και πάλι πορεία μέσα στο χειμώνα, Έρεγλη, Μπέη-Σεχήρ, Τάβκανα. Πόρο, Τελικός προορισμός η Καισάρεια, και το προάστιό της το Χαμητιέ, τις παραμονές των Χριστουγέννων του 1921, μέσα στα χιόνια. Πορεία 55 ημερών μέσα στο χειμώνα, Νοέμβρη-Δεκέμβρη. Χάθηκαν στο δρόμο 26 γέροι από τις κακουχίες, αλλά ο αριθμός αυτός, που αναφέρει ο Νικ.Εμμ. Καραγεωργίου είναι μικρός, όταν ο Σάββας Πασχαλίδης ανεβάζει τις γενικές απώλειες κατά τον ξεριζωμό του 1922 στα 2/3 του πληθυσμού...Οι ΜακρηγοΛιβισιανοί εξόριστοι έμειναν στα Χαμητιέ [Καισάρεια] μέχρι τέλους Δεκεμβρίου του 1822.

1922

Το ξεριζωμα Μακρηγών και Λιβισιανών από τη Μάκρη και το Λιβίσι Σεπτέμβρης του 1922

Τον Σεπτέμβριο του 1922, αφού έληξε ο πόλεμος, τον Αύγουστο του 1922, ειδοποιήθηκαν τα γυναικόπαιδα της Μάκρης και του Λιβισιού να ετοιμαστούν για να φύγουν στην Ελλάδα τον Σεπτέμβριο του 1822. Τους έδωσαν 10 ημερών προθεσμία για να ετοιμαστούν.

Έτσι ο πληθυσμός που είχε απομείνει, κυρίως γυναικόπαιδα και μεγάλοι, άνω των 70 ετών άνδρες, μάζεψαν τα πράγματά τους, όσα μπορούσαν να μεταφέρουν οι ίδιοι, με τα ζώα και με τα κάρα, και συγκεντρώθηκαν όλοι στην προκυμαία, στο Κορδόνι, περιμένοντας το ελληνικό καράβι να τους πάρει. Πριν μπαρκάρουν, τους έκαναν εξωνυχιστική έρευνα και ό,τι χρυσό και ασήμι, λίρες, δαχτυλίδια, βέρες, τα έπαιρναν. Ελάχιστες γυναίκες μπόρεσαν να περάσουν κάτι που να είχε αξία και που χρειάζονταν μετά το ξεριζωμό τους από τα σπίτια τους. Πολλές οικογένειες δεν περίμεναν το καράβι νάρθει να τις πάρει και ναύλωναν μεγάλα καΐκια,. Έφευγαν άλλοι στη Ρόδο και άλλοι στο Καστελόριζο. Όταν έφθασε το καράβι στην Ελλάδα, άλλες οικογένειες τις αποβίβασε στη Τζιά, άλλες στην Ιτέα, και άλλες οικογένειες τις αποβίβασε στον Πειραιά. [Νικ. Εμμ. Καραγεωργίου σελ. 58]

1922

Επιστροφή των ανδρών από την τελευταία μεγάλη εξορία του 1921

Στις 20 Νοεμβρίου του 1922 ξεκίνησαν από το Χαμητιέ [Καϊσάρεια], όσοι είχαν μείνει από τους 480 και με συνοδεία αστυνομικών, πέρασαν από την Καϊσάρεια και κατέβηκαν στη Νίγδη. Από τη Νίγδη κατέβηκαν στο Ερεγλί, και μετά στο Ουλού –Κισλά, όπου ήταν ο σταθμός του τραίνου. Εκεί τους παρέλαβε επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού. Πέρασαν από την Ταρσό της Κιλικίας, την πατρίδα του απόστολου Παύλου, εκεί έμειναν μια μέρα και την επομένη συνέχισαν για τη Μερσίνη, όπου έφτασαν μετά από 2 ώρες πορεία.

Στη Μερσίνη τους έβαλαν σε φάμπρικες και σε αποθήκες που είχαν εξαρτήματα του γαλλικού στρατού, παλάσκες, κάσκες κ.ά. που είχαν αφήσει οι Γάλλοι φεύγοντας από τη Μ. Ασία [δηλ. το γαλλικό εκστρατευτικό σώμα που είχαν στη Μ. Ασία]!. Μετά 3 μέρες αναμονής στη Μερσίνη ήρθε το ελληνικό καράβι «Καβάλα» για να τους παραλάβει. Σε κάθε ένα από τους εξόριστους, έκαναν εξωνυχιστική

σωματική για να τους πάρουν ό,τι χρυσό ή πολύτιμο είχαν. Ακόμα και οι βαρκάρηδες για να τους πάνε πάνω στο «Καβάλα» τους πίεζαν και τους απειλούσαν πως θα τους πετάξουν στη θάλασσα ζητώντας τους υπέρογκα ποσά. Στο καράβι οι πιο πολλοί από αυτούς έπαθαν εξανθηματικό τύφο. Για το λόγο αυτό δεν τους άφησαν να κατεβούν στον Πειραιά, αλλά τους πήγαν, άλλους στη Ζάκυνθο, στο Δημοτικό Θέατρο, άλλους σε αποθήκες και άλλους στο Νοσοκομείο. Άλλοι βρέθηκαν σε καραντίνα, στο Λαζαρέτο της Κέρκυρας. Όσοι επέζησαν τους παρέλαβαν οι δικοί τους μετά από καιρό και πάλι με τη βοήθεια του Ερυθρού Σταυρού.

1922

Οι περισσότερες οικογένειες από τη Μάκρη και το Λιβίσι εγκαταστάθηκαν γύρω από την Αθήνα και τον Πειραιά. Πολλές οικογένειες επίσης το πλοίο ή τα πλοία από τη Μ. Ασία τις άφησαν στη Τζιά, άλλες στην Ιτέα και από εκεί τις μετακίνησαν προς Άμφισσα, Γαλαξείδι, Χρισό, ίσως με κάποιο Πρόγραμμα που δεν μας είναι γνωστό. Στη συνέχεια και έπειτα από το 1922 ΜακρηνοΛιβισιανές οικογένειες εγκαταστάθηκαν, στη Θήβα [Πλατανάκι], στο Νέον Λιβίσιον [Ωρωπός], Φαράκλα [Εύβοια], Θεσσαλονίκη, Λάρισα [Γιάννουλη], Ρόδο, Κρήτη. κ.α.. Την κατανομή τους αριθμητικά σε οικογένειες έχουμε από έρευνες στις εφημερίδες «Λιβίσι», «Μάκρη», «Φωνή του Λιβισιού και της Μάκρης» των ετών 1956- 1959.

Η Εγκατατάσταση 92-93 ΜακρηνοΛιβισιανών οικογενειών στη Νέα Μάκρη Αττικής [Ξυλοκέριζα]

Η Εγκατάσταση των οικογενειών αυτών έγινε τον Νοέμβριο του 1823, στο μοναστηριακό τσιφλίκι της Ξυλοκέριζας ή Αγίου Κωνσταντίνου Αττικής, που ανήκε στη Μονή Πεντέλης, μετά [μερική] απαλλοτριώσή του. Η τοποθεσία απέχει 32 χιλιόμετρα από την Αθήνα στη διαδρομή Μαραθώνα-Αθήνας. Ήταν άνυδρη, ακαλλιέργητη

και πετρώδης, ένα ρουμάνι με σκίνα, πουρνάρια και πεύκα, ενώ στο σύνορο με τον Μαραθώνα δέσποζε το Έλος της Μπρεξίζας, το μικρό Έλος των αρχαίων. Όλες οι οικογένειες, που είχαν επιλέξει αυτό τον τόπο για εγκατάστασή τους, είχαν δεχτεί να αποκατασταθούν «γεωργικώς», να τους παραχωρηθεί δηλαδή γη για εγκατάσταση και καλλιέργεια. Ο τόπος είχε επιλεγεί από επιτροπή των ίδιων των κατοίκων, που προτιμήθηκε αυτός έναντι καλλιεργήσιμης γης που τους έδιναν στην Κατερίνη της Πιερίας και η εγκατάσταση έγινε με πρωτοβουλία του «Παλλυκίου Συλλόγου», που είχε ιδρύσει ο πρωτοπρεσβύτερος παπα-Διονύσιος Καλαφάτης στην Αθήνα το 1918. Ο ίδιος πρωτοστάτησε επίσης στην επιλογή και την εγκατάσταση, και συνέβαλαν, ο Νικόλαος Καραβασίλης γιατρός, ο Κ. Λαμέρας, και προπαντός ο δικηγόρος Αντώνιος Τζιζής και ο γαμπρός του Βασίλειος Πάνου. Το χτίσιμο των σπιτιών του Συνοικισμού έγινε μεταξύ των ετών 1924-1927 σε πολεοδομικό σχέδιο και οι δρόμοι του Συνοικισμού πήραν τα ονόματα δασκάλων, επιστημόνων και ευεργετών της πατρίδας. [Μ. Μουσαίου, Καλαφάτη, Σαράφη, Κ. Λαμέρα κ.ά.] Η οριστική διανομή του κλήρου [34-40 στρέμματα σε κάθε οικογένεια] έγινε το 1931. Το 1931 με 1932 έγινε η αποξήρανση του Βάλτου [της Μπρεξίζας] από το ίδρυμα Ροκφέλερ και με προσωπική εργασία των κατοίκων. Στο Δημοτικό Σχολείο Νέας Μάκρης δίδαξε ο Γεώργιος Πολίτης από το 1935 ως το 1938, οπότε απεχώρησε και επανήλθε στην Αθήνα για οικογενειακούς λόγους. Η Νέα Μάκρη έγινε Δήμος το 1990. Τρεις είναι οι φάσεις της ιστορικής πορείας και εξέλιξης της Νέας Μάκρης: Η πρώτη φάση είναι αυτή της Εγκατάστασης ή Αγροτική φάση [1923 -1960],. Η δεύτερη φάση είναι η Μεταβατική φάση [1960- 1980], και η τρίτη είναι η «Αστική» φάση [1980-] της βίαιης μεν, αλλά απαραίτητης «αστικοποίησης», όπου η γη παύει να αποτελεί τη βάση για την παραγωγή προϊόντων, αλλά στοιχείο και μέσον εμπορεύσιμο, εμπορίας και εκμετάλλευσης [ενοικίασης, τουρισμού, παραθερισμού, αναψυχής κλπ.] Στη φάση αυτή και μεταξύ των ετών 1980 -2005 γίνονται και τα κυριότερα έργα υποδομής της Ν. Μάκρης ως πόλης: Πολεοδομικό Σχέδιο, Κέντρο Υγείας, Σύνδεση με την ΕΥΔΑΠ, Σχολεία, Γυμνάσιο και Λύκειο, Παιδικοί Σταθμοί κλπ.

Επίλογος

Περαίνοντας αυτή την επιτομή, τη σύντομη αυτή ιστορική έκθεση του τελευταίου μέρους της Ιστορίας των προγόνων μας στη Μικρά Ασία, την «Ιστορία μας 1840- 1922», θεωρώ απαραίτητο να διευκρινίσω, ότι υπάρχουν πολλές παραλείψεις σ' αυτήν, κυρίως σε πρόσωπα, Δασκάλους, Ιερείς, Επιστήμονες και Ευεργέτες, Εφόρους και Δημογέροντες, Αγωνιστές και Μάρτυρες, που με το έργο τους, και την παρουσία τους, αλλά προπαντός με τη ζωή τους, την προσφορά και το παράδειγμά τους, δημιούργησαν την Κοινότητα της Μάκρης και του Λιβισιού, σαν ένα ιδιαίτερο και θαυμαστό φαινόμενο πραγματικής αυτοδιοίκησης στα τελευταία χρόνια της Ιστορίας της. Όλοι όσοι έγραψαν σχετικά με την Ιστορία μας «εκεί», στη Μ. Ασία, τονίζουν με δικαιολογημένη υπερηφάνεια αυτή την πλευρά, της συμμετοχής, του έμφυχου υλικού, και της αλληλεγγύης, των ανθρώπων δηλαδή, στη διαμόρφωση και στη λειτουργία αυτής της δίδυμης Κοινότητας. Εγώ σ' αυτή την σύντομη επιτομή, προσπάθησα να δώσω χρονολογικά περισσότερο αυτή τη διαδρομή, μια διαδρομή που όλοι όσοι έσκυψαν πάνω της, τη βρίσουν μεγαλειώδη, όσο και τραγική. Οι ΜακρηνοΛιβισιανοί σ' αυτό το τελευταίο μέρος της Ιστορίας τους στη Μ. Ασία, μεγαλούργησαν χωρίς καμιά αμφιβολία, αλλά άλλο τόσο, ιδιαίτερα μετά την επικράτηση των Νεοτούρκων στην Τουρκία, δεινοπάθησαν, διώχτηκαν, εξορίστηκαν και μαρτύρησαν. Τα τελευταία μάλιστα χρόνια «εκεί», μετά το Ψευδοσύνταγμα του 1908, και την πλήρη επικράτηση των Νεοτούρκων,

δεν έμεινε μέρα που να μην έχουν μπροστά τους την απειλή και το φόβο για τη ζωή τους.

Διώκονταν και απειλούνταν, με ψευδείς καταγγελίες, για αστήρικτες αφορμές, για το νερό από τα Απόφορα, για την ύδρευση του Λιβισιού δηλαδή, για τα κτήματα και για τις συναλλαγές, για τα δάνεια που δεν τα αναγνώριζαν πια και δεν τα επέστρεφαν, για τα σχολεία. Διώκονταν και βασανίζονταν για υποψίες και με αστήρικτες καταγγελίες επίσης, ότι έκρυβαν όπλα ή φυγόστρατους, ότι έκαναν κατασκοπεία υπέρ των συμμάχων, και με τον εξαναγκασμό κάθε τόσο, για υπέρογκους φόρους, για τις πολεμικές δαπάνες του τούρκικου κράτους, που τους ανάγκαζαν να τα πληρώσουν αυτοί. Τα μαγαζιά έκλειναν, οι βιοτεχνίες μαράζωναν, αφού τους τεχνίτες και τους νοικοκυραίους τους, τους καλούσαν για τα τάγματα εργασίας, και άλλους στην πιο παραγωγική ηλικία, τους έστελναν εξορία. Εξορία πάνω στην εξορία: Δυο γενικές επιστρατεύσεις ανδρών μέχρι 50 ετών, μια το 1909 και μια άλλη το 1914. Κι εκτός αυτών άλλες δυο εξορίες οικογενειών. Η πρώτη εξορία το 1916, και η δεύτερη εξορία οικογενειών μετά ένα χρόνο, το 1917. Με τελευταία την εξορία όλου του άρρενος πληθυσμού, που είχε απομείνει στη Μάκρη και στο Λιβίσι, τους άρρενες δηλαδή, από 13 ως 70 ετών, τον Νοέμβριο του 1921, πορεία 55 ημέρες μέσα στο χειμώνα, και με τελικό προορισμό την Καισάρεια. Σ' αυτή μάλιστα τη φάση δεν είχε μείνει ανδρικός πληθυσμός στη Μάκρη και στο Λιβίσι, ούτε παπιάς. Τους νεκρούς τους έθαβαν οι γυναίκες. Η «*Ιστορία μας 1840 - 1922*» αυτή, είναι συνοπτική και χρονολογική, κι έχει σκοπό την ενημέρωση και άλλο τόσο επίσης την εύκολη πρόσβαση στα κυριότερα γεγονότα εκείνης της περιόδου. Παραλείπει όμως ένα σπουδαίο και σημαντικό στοιχείο. Παραλείπει να αναφέρει, πολλά από τα πρόσωπα που δόξασαν και λάμπρυναν το όνομα της πατρίδας μας, δασκάλους, ιερείς, επιστήμονες, ευεργέτες, ήρωες και μάρτυρες. Παραλείπει να αναφέρει και να προβάλει οικογένειες σημαντικές με μεγάλη προσφορά στην Κοινότητα. Και αυτό έγινε με μεγάλη μου δυσκολία και λύπη, όχι από παράλειψη. Γιατί μια σχετικά επαρκής αναφορά τους, θα ήταν ακατόρθωτη μέσα στα στενά πλαίσια μιας επιτομής

σαν αυτήν, χρονολογικής στην ουσία, και περιληπτικής, όπως είναι η παρούσα. Με την αναφορά αυτήν επιχειρήσαμε να ρίξουμε μια δέσμη από φως, να ερευνήσουμε και να κάνουμε ευκολότερη την πρόσβαση στο μέρος αυτό της Ιστορίας μας, το πιο λαμπρό και συνάμα πιο τραγικό, τώρα προπαντός που έχουμε στα χέρια ένα πολύτιμο σύγγραμμα, το «*Αρχαία και Σύγχρονος Λυκία*» του σοφού Δασκάλου Σάββα Πασχαλίδη, όπου μπορεί ο ενδιαφερόμενος να δει και να γνωρίσει πολλά από τα βιογραφικά των προσώπων, και τις επιδόσεις και την προσφορά των οικογενειών αυτών. Αλλά και να προβληματιστεί, γιατί πολλά λόγω του χρόνου, που έχει περάσει, μας είναι δύσκολο να κατανοήσουμε σήμερα, όπως ακριβώς συνέβη και στον γράφοντα δηλαδή. «*Η Ιστορία μας 1840-1922*» γράφτηκε, για να γνωρίσουμε, για να θυμηθούμε, και για να κρατήσουμε τη μνήμη των προγόνων μας. Και μαζί με αυτά όλα όσα έκαναν, όσα κατόρθωσαν, αλλά και όσα έπαθαν. Να τα κρατήσουμε πάνω μας, για να κρατηθούμε και να ενισχυθούμε,, γιατί φαίνεται ότι οι καιροί είναι και πάλι δύσκολοι, δυσκολότεροι ίσως από ό,τι φαίνονται...

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Μιχαήλ Μουσαίου «Βατταρισμοί» 1884
- Μιχαήλ Μουσαίου «Ο Γάμος του Μαλώνη Αντιφάτου» ΔΜΣ 5^{ος} τόμος 1985
- Κωνσταντίνου Γ. Λαμέρα «Η Μάκρη και το Λυβήσι» 1964
- Σάββα Πασχαλίδη «Ἀρχαία καί Σύγχρονος Λυκία» 2018
- Νικολάου Εμμ. Καραγεωργίου «Μάκρη και Λιβίσου» Α΄ έκδοση 1986, Β΄ έκδοση 2009
- Ρένας Παπαντωνίου-Βελισσαρίου «Όσα θέρισε η Θύελλα» 2014
- Ιωσήφ Χαριτωνίδη «Περί της Λιβισιανής Διαλέκτου» 1911
- Νικολάου Ανδριώτη «Το Ιδίωμα του Λιβισιού της Λυκίας» 1961
- Καλλιόπης Μουσαίου-Μπουγιούκου «Παροιμίες του Λιβισιού και της Μάκρης» 1961
- Καλλιόπης Μουσαίου-Μπουγιούκου «Παραμύθια του Λιβισιού και της Μάκρης» 1076
- Μιχάλη Π. Δελησάββα «Λαογραφικά Μάκρης και Λιβισιού Λυκίας Μ. Ασίας» 1988
- Μιχάλη Π. Δελησάββα «Λαογραφικά Σύμμεικτα» 2009
- Μιχάλη Π. Δελησάββα «Το Λεξικό Μάκρης και Λιβισιού Μικράς Ασίας» 2013
- Μιχάλη Π. Δελησάββα «Πρόσωπα-Θέματα-Απόψεις» 2014

